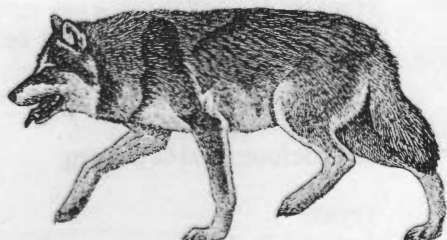
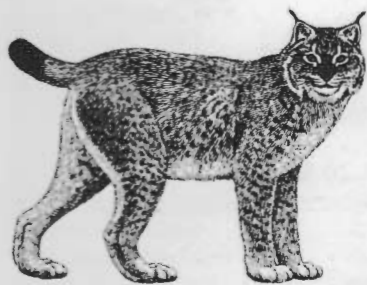

VÅRE ROVDYR

årgang 10

4.96

issn 0801-4728

VÅRE ROVDYR

Postboks 17 - 2420 Trysil

Tidsskriftet VÅRE ROVDYR er medlemsorgan for foreningen VÅRE ROVDYR, og utkommer fire ganger i året.

Ansvarlig utgiver/redaksjon:
Foreningens styre.

Medlemskontingent / Abonnement Minimum kr. 100,-
Juniormedlem (under 18 år) kr. 50,-
Postgiro 0806 4429494 Bankgiro 1800.20.97644.

INNHold

Leder	149
Våre Rovdyr i 10 år	150
Isbjørnproblemer på Svalbard	155
Informasjon fra jerveprosjektet i NINA - 04.96	162
Om husdyr på utmarksbeite i Norge, med hovedvekt på sauehold	167
Nytt om amurleoparden	176
Sau på beite forurenser fjellbekkene - avisklipp	177
Saubeiting rammer viltet - avisklipp	178
Blott til lyst	180
NJFF og forvaltningen av våre store rovdyr	186
Redaktøren takker for seg	187
Styret	188

FORENINGEN VÅRE ROVDYR

arbeider for å spre fakta om rovpattedyr og rovfugler, og for at disse artene skal leve i livskraftige bestander og forvaltes etter norsk lov og internasjonale avtaler.

Forside: Viggo Ree.
Baksidefoto: Paul Granberg.

Trykk:
Gausdal Trykkeri.

Utgitt med støtte fra
Verdens Naturfond.

10 års jubileum

1986 var året da Foreningen Våre Rovdyr ble stiftet. En blanding av fagfolk og generelt naturorienterte så dengang et skrikende behov for en organisasjon som satte fokus på rovdyrenes dramatiske bestands-situasjon.

10 år er gått og vi kan konstatere at foreningens arbeid har vært nødvendig i bestrebelsene etter å skape aksept for rovdyrenes rettmessige plass i vår natur.

Enkelte personer i dagens styre har vært med helt i fra starten av. Vår redaktør Hilde Aaseth er en av dem. Gjennom alle disse år har hun lagt ned et betydelig arbeid. Ikke minst har hennes glitrende, morsomme og karikerende tegninger preget tidsskriftet. Nå etter ti år takker hun for seg som redaktør. Heldigvis har hun lovet fortsatt å gi oss godbiter fra tegnebrettet. Vi takker herved Hilde Aaseth for den flotte innsatsen hun har gjort for foreningen.

En av foreningens viktigste grunnleggere og meget sentral person i FVRs virke opp gjennom årene er tidligere formann Paul Granberg. I dette nummer vil han gi oss et kort tilbakeblikk på noe av foreningens virke i disse 10 år.

Det er mange personer med lang fartstid i foreningen som burde nevnes i en slik forbindelse. Men la oss her og nå nøye oss med å takke dem alle for fremragende innsats. Selv om det gjenstår mye hva bestander av rovdyr på norsk jord angår, kan vi i alle fall slå fast at vi har en høyst levedyktig bestand av aktive rovdyrentusiaster.

Morten Bilet

VÅRE ROVDYR I TI ÅR .

Av Paul Granberg.

Ti år er ingen høy alder for en organisasjon. Allikevel er det en anledning til å ta et tilbakeblikk. I "kampens hete" er det lett å miste av syne de opprinnelige tanker og målsetting, å falle i mismot over treghet og tilsynelatende manglende resultater. Derfor er det nyttig å se tilbake på situasjonen slik den var. Kanskje vil man se at tiden ikke har stått stille allikevell!

Som innledning i foreningens protokoll står følgende å lese: "Det lå i luften! Rovdyrhetsen har blitt for ensidig, med fortløpende presseoppslag, dannelse av forening hvis eneste formål synes å være utryddelse av truede dyrearter og politikere som later til å ha glemt sine egne prinsippvedtak. For få røster lar høre fra seg i retning av å forsvare den lovfestede bevaring av sjeldne og sterkt etterstrebet rovdyrarter i norsk fauna. Samarbeid med naboland i disse spørsmål, savnes på det offisielle plan. Noe av årsaken til situasjonen finner vi vel i at andre organisasjoner som arbeider med verne spørsmål, favner så vidt at kapasiteten blir for liten for spesialområder som dette."

Jeg ser det som umulig å lage en fullkommen sammenfatning av ti års foreningsarbeid i et lite minnestreif som dette. Dertil har mange saker vært for store og kompliserte. Det blir mere å betrakte som et slags ukomplett historiestreif til påminning for de som har vært med hele tiden, og som kanskje kan tjene som en ansporing til de yngre om å søke kunnskap for en dypere forståelse av hvilke krefter som hele tiden arbeider mot våre og samfunnets uttalte mål.

Samarbeid med en del andre verneorganisasjoner ble helt fra starten prioritert meget høyt, og fungerte bra. En samlet vernefront der prestisjen ble skjøvet i bakgrunnen, viste seg ved flere anledninger å bære frukter. Likeledes var det å få igang et tidsskrift som kunne være et bindeledd mellom ledelsen og medlemmene høyt prioritert, og det første nummer av bladet lå på bordet allerede på nyåret 1987. Det ble et tidsskrift som raskt fant veien ut over det ganske land, ettersom medlemmene kom til - forøvrig uten noen direkte vervekampanje. Ikke så rent få av våre blader finner også veien til andre land.

Ingen var vel i tvil om at vernearbeidet for store rovdyr i Norge måtte bevege seg gjennom et veritabelt "minefelt". Men entusiasmen og landets lovgivning var på vår side. Med en forvaltning som villig vekk gav fellingstillatelser for både ulv og bjørn, og en forskning som fantaserte om et bjørnetall på 230 dyr fordelt på hele 13 ynglende og atskilte bestander, samt et ulvetall på mellom 20 og 30 individer, var det for mange tydelig at det var en kløft mellom lovgivning og forvaltning. Det var en av de viktigste årsaker til at foreningen så dagens lys.

Det ble lagt tydelig vekt på at foreningen skulle arbeide for at forvaltningen av utryddelsestruede rovdyrarter skulle skje i henhold til intensjonene bak de enstemmige stortingsvedtak som Viltloven av 1981, samt den da nylig ratifiserte Bernkonvensjonen representerte. Videre la vi vekt på at vi ønsket å samarbeide med både myndigheter og private interesseorganisasjoner for å finne lempelige løsninger på konflikter mellom menneskelige interesser og rovdyr, og at nøytral forskning omkring rovdyrene skulle styrkes. Enn videre presiserte vi at vi ikke ville motsette oss jakt på rovdyr når bestandene var av en slik størrelse at det i henhold til målsettingen i lovgivningen kunne forsvares.

Dette ble det lagt vekt på å formidle under vår pressekonferanse på Norsk Skogbruksmuseum i Elverum den 9. april 1986, hvor dannelsen av foreningen ble gjort kjent. Blant de fremmøtte journalister var det ikke bare en (som fra andre aviser), men en hel delegasjon fra *Sau og Geit*, medlemsbladet for Norsk sau- og geitalslag. I sitt juninummer av bladet, ble dannelsen av foreningen slått opp på en helse under overskriften "Rovdyrforkjemperne kvesser klørne". Presentasjonen ble avsluttet med følgende: "*VÆR PÅ VAKT! Foreningen Våre Rovdyr vil nå annonsere og sende ut informasjon om sin virksomhet for å samle medlemmer.*" Som svar på vår invitt til samarbeid om lempelige løsninger, demonstrerte næringsorganisasjonen sin samarbeidsvilje på denne måten - en samarbeidsånd som også har kommet til uttrykk overfor den offentlige forvaltning og landets myndigheter forøvrig.

Samfunnets reaksjoner på ulovlig jakt og fangst rent generelt, hadde lenge vært et interessant kapittel. Dersom en slik sak en sjelden gang ikke ble "henlagt p.g.a. bevisets stilling", var en bot på størrelse med en brøkdel av byttets verdi som oftest det verste en krypskytter risikerte. Det var en kjent sak at ulovlig fangst og handel med sjeldne og fredede rovdyr og rovfugler var en svært utbredt, og i visse kretser akseptert beskjefligelse. Med en liberal "nødvergeparagraf" i Viltloven, lå det vel til rette for den som ønsket å fiske i rørt vann med en lansering av begrepet "skyt, grav, hold kjeft". Politiets og rettsvesenets oppfølging av ulovlig jakt og fangst, samt Viltlovens nødvergebestemmelser, ble derfor et meget aktuelt interesseområde for foreningen. Det er derfor med tilfredshet vi har kunnet konstatere en opp-prioritering og skjerping av både loven og straffereaksjoner på dette området.

Viltforvaltningens holdninger ble demonstrert da en stortingsrepresentant offentlig kunngjorde at han "visste om" at fire ulver var felt ulovlig i Norge i løpet av ett år. Et brev fra Foreningen Våre Rovdyr til Direktoratet for naturforvaltning, hvor vi gjorde oppmerksom på saken ved bilag av stortingsrepresentantens uttalelse, og med spørsmål om hva direktoratet aktet å foreta seg i sakens anledning, gav som resultat det intelligente svar at direktoratet ikke visste om at det var felt fire ulv ulovlig! Med andre ord måtte svaret tolkes slik at direktoratet ville gjøre oppmerksom på at vår henvendelse ble ansett som ikke mottatt. Dette medførte et nytt brev til direktoratet, samt politianmeldelse av forholdet på bakgrunn av stortingsrepresentantens uttalelse.

Det store og høyst fornøyelige rabalder kom imidlertid i 1987, da Direktoratet utgav en "vitenskapelig" rapport om angivelige ulveangrep på mennesker innenfor det daværende Sovjetsamveldet - en rapport som kanskje kunne ha blitt vitenskapelig om den var behandlet som en studie av russiske jaktskrøner. I den form som rapporten ble utgitt anså vi imidlertid at den kun hadde som formål å nøre opp under folks mytebaserte redsel for rovdyr. Foreningen så seg nødt til å trampe hardt i klaveret, og resultatet ble en avsløring av at direktoratet hadde latt seg bruke av snevre særinteresser, og at rapporten måtte trekkes tilbake. En viktig aktør på særinteressens side ble avslørt i at han i brev form orienterte den sovjetiske ambassade om den diskusjon rapporten hadde forårsaket i Norge, og at denne "*først og fremst er forårsaket av formannen i en forening av rovdyrvenner som kaller seg Våre Rovdyr*". Hans brev til et land bak jernteppet ble avsluttet med følgende ord: "*Dersom De skulle ønske en utdyping og nærmere orientering om ulvedebatten, hører jeg gjerne fra Dem i denne forbindelse.*"

Prinsipielt var hele "Rapport 30-skandalen" en meget viktig sak som viser hvilke krefter slike særinteresser er villig til å mobilisere for å nå sine mål (se *Våre Rovdyr nr. 1/88*). Den endelige avslutning på saken kom vel i 1989, da Russlands fremste ulveforsker sammen med fire andre forskere, kom til Norge og la frem russiske forskeres syn på de omtalte historier. Deres uttalelser ble imidlertid i stor grad oversett av norsk presse.

Direktoratets overordnede holdninger hva angikk rovdyr, kom imidlertid tydelig fram da daværende direktør gikk av i 1988. I et avskjedsintervju i en større avis uttalte han klart og tydelig: "ULV: NEI - LAKS: JA -- Den norsk-svenske ulvestammen bør ikke få øke. Konfliktene blir for store. Norge har heller ikke noe hovedansvar for å bevare ulven" -- (!). På den tiden tallet den skandinaviske ulveforekomsten en meget liten håndfull individer. Foreningen unnlot ikke å bemerke dette, og med det var vel kanskje på sett og vis en epoke i direktoratets historie over, hva angår rovdyrforvaltningen.

I mellomtiden var det i direktoratet arbeidet med landsplanen for forvaltning av bjørn, jerv og ulv, som kom i 1987. Foreningen Våre Rovdyr som høringsberettiget instans, avga en fyldig uttalelse i denne forbindelse. Parallelt med arbeidet i direktoratet hadde Landbrukets Utmarkskontor (et samarbeidsorgan for flere norske landbruksorganisasjoner som ble nedlagt umiddelbart etterpå) fremlagt sin alternative forvaltningsplan for de samme arter. Kontoret hadde da leid inn to "spesialister" til å utarbeide planen, som forøvrig ble videreført i samarbeid med bondeorganisasjonene i Finland og Sverige. Dette ble presentert som en ny forvaltningside, der de forutsatte en ansvarsfordeling for de enkelte arter på de forskjellige land. Til tross for at utmarkskontorets planarbeid, i følge innledningsordene, ikke engang var behandlet av de berørte organisasjoners styrer og var avvist av norske myndigheter på grunn av at det klart var i strid med såvel Viltloven som Bernkonvensjonen, ble deres forvaltningside allikevel fremmet overfor Nordisk Råds ministermøte i den hensikt å forsøke og få gjort et bindende vedtak for de respektive lands myndigheter! (Jfr. også ovennevnte direktørs uttalelse!)

Gjennom et kort tilbakeblikk som dette, er det ikke mulig å komme inn på alt. Allikevel må det nevnes de utallige og ofte høyst fornøyelige avisinnlegg som er skrevet i løpet av disse årene, og som i sin tur fikk enkelte til å jamre over "skyttergravskrig". Ikke dessto mindre var de samme raskt ute med etterlysninger - til og med på lederplass i en større Sp-avis, når naturvernensiden for en tid fant det fornuftig å bruke sine knappe ressurser på annen måte enn å stadig tilbakevise de samme argumenter som ble gjentatt og gjentatt uten å vise vilje til å sette noe nytt og konstruktivt på plakaten. Dette selv om nye forskningsresultater burde tilsi det.

Avgjort positivt var det at et svensk-norsk samarbeid kom igang på bjørneforskningen. Dette tok raskt livet av myten om de mange livskraftige bjørnestammene på norsk side av grensen, og satte den tidligere forskningen i det lys den fortjente. De 230 norske bjørnene skrumpet raskt inn til noen ytterst få eksemplarer som vandrer frem og tilbake over grensene til naboland, og har en vandringskapasitet som er langt større enn hva man tidligere regnet med, både i tid og rom. Dette viste at bjørnen er en direkte truet dyreart i norsk fauna, men våre myndigheter vil fortsatt ikke strekke seg lenger enn til å anføre den som en sårbar art!

De mange "dommedagsprofetier" om eksplosjonsartet økning i ulvebestanden som vi fikk høre om både fra enkelte forskere og fra annet hold, har vi sett lite til. Selv om den skandinaviske ulvebestanden totalt i løpet av de siste ti - femten årene har økt opp mot det nivå som enkelte forskere hevdet var den norske bestanden først på 1980-tallet, har vel Norge antakelig mindre ulvebesøk nå enn på lenge.

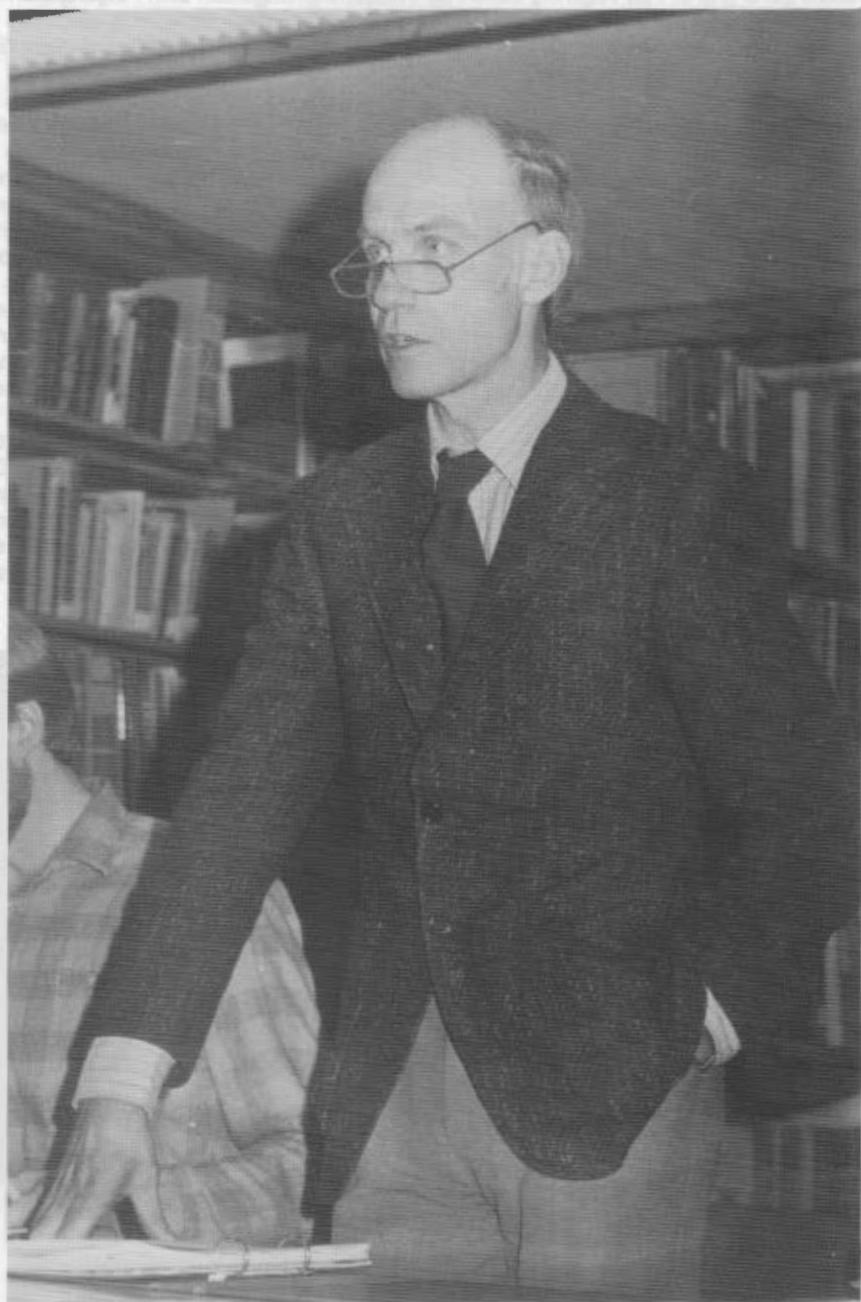
En organisasjon trenger ressurser i form av penger og arbeidskraft. Av og til har både medlemmer og ikke medlemmer ytret meninger om at foreningen lever en for anonym tilværelse. I visse tilfeller er nok det riktig, men Foreningen Våre Rovdyr har aldri sett det å synliggjøre seg selv mest mulig som noe egentlig mål. Derimot har det vært foreningens oppgave å si fra der hvor det mest har trengtes! Hva foreningen har maktet å utrette må sees i sammenheng med de ressurser som har stått til rådighet.

Foreningens drift er i alt vesentlig basert på medlemskontingenten som i utgangspunktet er rimelig, men hvor en del medlemmer har vist generøsitet i form av å innbetale en langt høyere kontingent enn hva som kreves. Enkelte andre bidrag har vi også fått, hvilket har vært meget kjærkomment.

Imidlertid har foreningens inntømster ikke gitt rom for ansettelse av personell eller etablering av fast kontor, og alt arbeid som er gjort både med hensyn til utgivelse av medlemsblad og saksbehandling, er et resultat av entusiasme og dugnadsvirksomhet. Man skal ikke ha stor erfaring med organisasjonsarbeid for å vite at det belaster styret, og da spesielt formann og sekretær i vesentlig grad. En rekke andre organisasjoner har fast organiserte kontorer med en større eller mindre stab av ansatt personell. Uten noen som helst forkleinelse av det arbeid som disse utfører, må det allikevel være tillatt å se det arbeid som er utført i vår forening i denne relasjon. Dugnadsarbeid tærer imidlertid på både krefter, økonomi og entusiasme hos den enkelte, i det lange løp. Det er derfor avgjørende at nye og habile krefter kommer til etterhvert som tiden går. En og annen oppmuntring i form av offentlig bidrag synes ikke av veien for en organisasjon som arbeider for at forvaltningen av truede dyrearter i norsk natur skal foregå i henhold til de lover og forskrifter som samfunnet har vedtatt. At enkelte politikere og byråkrater blir tatt litt i øret og minnet om hva de har å forholde seg til, bør ikke være til hinder for det. Det er nok dessverre ennå et stykke igjen før vernet av truede rovdyr i norsk fauna kan sies å stå på trygg grunn. Allikevel har utviklingen de ti siste årene tatt skritt i positiv retning, hvilket i høy grad bør anspore til fortsatt innsats for at vår natur skal romme det artsmangfold som vi i følge loven og internasjonale konvensjoner er forpliktet til å ta vare på.

Foreningen Våre Rovdyrs interimstyre i perioden 21.2.1986 - 27.3.1987. Fra venstre: Jon Opheim, Bjarne Enger, Irene Inman Tjørve, Jon Bekken, Knut-Ola Bjørklund (stående) og Paul Granberg. Tore Rødbergshagen og Even Tjørve var ikke til stede under årsmøtet på Skogbruksmuseet på Elverum den 27.3.1987 - da bildet ble tatt. Foto: Viggo Ree.

Foreningens første formann, Paul Granberg, fotografert under sin tale til årsmøtedeltakerne på Skogbruksmuseet, Elverum den 27.3.1987. Foto: Knut-Ola Bjørklund.

Isbjørnproblemer på Svalbard

Av *Ian Gjertz*

Isbjørnfredningen i 1973 satte stopper for en jakt som hadde vart i nærmere 400 år i Svalbard-området. Fangstforbudet ble ikke uventet dårlig mottatt i enkelte kretser - særlig i Nord-Norge. Det manglet derfor ikke på dommedagsprofetier om hvor farlig det ville være å oppholde seg på Svalbard etter hvert som bjørnebestanden igjen tok seg opp som følge av fangstforbudet. I dag - nesten 25 år etter fredningen - kan det derfor være på sin plass å se litt på hvor farlig isbjørnen virkelig er. Har det vært en økning i antallet konflikter mellom isbjørn og folk etter fredningen? Hvem er involvert i slike konflikter - og hvorledes kan man unngå konflikter med disse dyrene?

Isbjørnen lever nesten hele sitt liv i nær tilknytning til is - derav navnet. Dette kan dreie seg om landfast fjordis, eller drivis ute på havet. Arten lever hovedsaklig av sel, som den fanger langs råker i isen. Om vinteren, når fjordene fryser til, får dyrene større isområder å ferdes på - og sprer seg følgelig ut over i øyriket. Sommerstid, når fjordisen bryter opp, må de fleste isbjørner følge med drivisen for å finne sel. Enkelte kan allikevel bli igjen på land og forsyne seg av det de kommer over - det være seg egg, åtsler, tare eller søppel. Om sommeren trekker drivisen seg tilbake, oppover langs østsiden av Svalbard og bortover langs nordøstkysten, og bjørnene følger stort sett med. Vinterstid kommer drivisen sigende østfra og sørover langs østkysten av Edgeøya og videre rundt Sørkapp. Vestkysten av Spitsbergen er ofte isfri fordi en del av Atlanterhavsstrømmen går nordover langs denne kysten og holder isen unna.

Isbjørnkonfrontasjoner på Svalbard kan arte seg på to ulike sett. Dyrene kan ødelegge hytter eller utstyr, eller gå til angrep på folk eller hunder. I det første tilfellet kan man som hovedregel ikke skyte bjørnen, men man har anledning til å jage den. Det gis vanligvis ikke kompensasjon for skader forårsaket av isbjørn. Følgelig blir det opp til den enkelte eier å sørge for at hytter, snøscootere mm. er best mulig sikret mot bjørn. I det andre tilfellet skal man, om mulig, forsøke å jage dyret. Dersom dette ikke lykkes kan bjørnen avlives i selvforsvar. Jeg vil i det følgende konsentrere meg om de tilfeller der dyr er blitt skutt i nødverge, eller angrepet og skadet mennesker. Siden juli 1973 har det pr. desember 1996 vært 73 slike tilfeller på Svalbard. Disse har ført til at 3 personer er omkommet og 6 personer er kommet til skade. Videre er 69 bjørner avlivet og én skadeskutt i denne 23-årsperioden.

Dødsfall og personskader

Det første dødsfallet skjedde natt til 18. juli 1977 i Magdalenefjorden på Nordvest-Spitsbergen. Den omkomne, en 33-årig østerriker, var én blant 9 personer som oppholdt seg i telteleiren til en større fjellklatrergruppe. Leiren lå på en odde ved strandkanten. Den omkomne ble tatt i det han kom krabbende ut av teltet sitt. Klatreekspedisjonen var ubevæpnet.

I 1995 skjedde det 2 nye dødsfall. Det første av disse skjedde 30. mars på Platåberget like utenfor Longyearbyen. To norske turister - begge kvinner - gikk tur i dette fjellområdet da de ble angrepet av en ung, halvannet år gammel isbjørn. Også disse turistene var ubevæpnet. Den ene - en 22 år gammel kvinne fra Oslo - ble angrepet, mens den andre klarte å rømme og tilkalle hjelp. Da politiet kom til var 22-åringen død. Isbjørnen ble avlivet.

Det siste dødsfallet skjedde 1. september på Kiepertøya ved Sørporten i Hinlopenstretet. Mannskapet på en turistbåt gikk i land på øya uten å ta med seg egnede våpen. Der ble de angrepet av en stor voksen isbjørn. To av mannskapet forsøkte å forsvare seg med såvel signalpistol som finkalibret pistol. En av de angrepne, en 58-årig mann fra Norge, ble drept av bjørnen, mens hans svenske kollega fikk en del bittskader i hodet. Bjørnen ble avlivet av Sysselmannen.

Foruten den ovenfor nevnte svensken er 5 personer kommet til skade i 3 ulike konfrontasjoner. En 35-årig russisk elektriker ble den 12. desember 1975 angrepet av en isbjørn mens han var på jobb. Dette skjedde ved vannpumpestasjonen til Barentsburg, som ligger på motsatt side av fjorden ved bosetningen - 10 km øst for Isfjord Radio. Elektrikeren ble angrepet 10 meter fra en hytte. Bjørnen gikk til angrep og bet over høyre side av mannens hode. Han fikk stukket tommelfingeren inn i det ene øyet på bjørnen, som slapp taket og trakk seg unna. Før isbjørnen forlot området angrep den dessuten to menn som forsøkt å komme elektrikeren til unnsetning. En av disse fikk et mindre bitt i armen. Elektrikeren ble påført en del hud- og kjøttskader i hodet, men fikk - bortsett fra å miste hørselen på det ene øret - ingen varige skader.

I november 1978 ble en meteorolog ved den polske forskningsstasjonen i Hornsund angrepet av en isbjørn da han skulle ut og foreta meteorologiske observasjoner. Meteorologibua sto snaue 100 meter bortenfor stasjonsbygningen, og han gikk dit langsetter en brøytet vei. Plutselig møtte han en bjørn som gikk rett på ham og bet. Han forsvarte seg med den ene hånden, og dyret bet i denne. Andre av besetningen ble klar over hva som foregikk, kom til unnsetning og skjøt skremmeskudd. Bjørnen stakk av, muligens lettere såret. Mannen fikk varige skader i hånden, og er i dag delvis funksjonshemmet.

To nederlandske forskere ble skadet i ett tilfelle på Edgeøya den 6. september 1987. De bodde i en hytte, og hadde en gummibåt liggende på stranden like ved tilholdsstedet. En ung isbjørn dukket opp og begynte å herje med båten. Derfor gikk den ene nederlenderen ut med en fakkell for å jage

dyret. Bjørnen gikk straks til angrep og bet ham over hodet. Kameraten hans forsøkte å komme til unnsetning bevæpnet med nok en fakkell. Dyret slapp den kvestete mannen og gikk til angrep på nykommeren. Han ble bitt i armen, oppkloret og bitt i enden og beina. De to nederlenderne klarte å berge seg inn i hytta. Det tok tre dager før de fikk gjennom radiomelding om hjelp. Hele tiden beleiret isbjørnen hytta. Da redningshelikopteret ankom, gikk bjørnen til angrep på dette og ble avlivet. Nederlenderne var pasifister og motstandere av å ha med våpen i felt.

Det er relativt sjelden at folk blir skadet eller drept av isbjørn. Foruten de 6 foran nevnte tilfeller fra Svalbard kjenner jeg bare til ett annet tilfelle fra tilnærmet samme periode. I november 1971 ble en meteorolog på Bjørnøya drept av en isbjørn da han var ute på tur. Mannen var ubevæpnet.

Kanadiske forskere laget i 1988 en samlet oversikt for hele Arktis over konfrontasjoner mellom isbjørn og mennesker for perioden 1965-85. Av 373 tilfeller fant de at 20 førte til at folk ble skadet og 6 til at folk omkom. Denne oversikten inkluderer de ovenfor nevnte tilfellene fra før 1987, men ikke dødsulykken på Bjørnøya. På verdensbasis har det altså vært 7 dødsfall i løpet av denne 20-årsperioden.

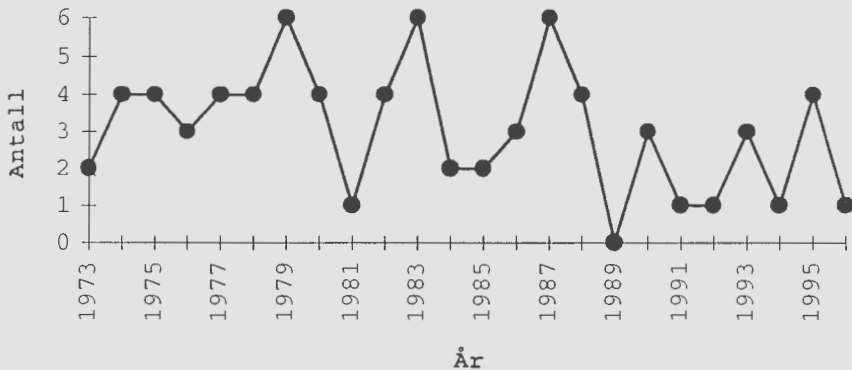

En stor, voksen isbjørnhann fotografert på Hornsund, Svalbard våren 1990. Dyret er både skeptisk og nysgjerrig, og kanskje noe grinete i det den passerer utenfor hytta. Før en aggressiv isbjørn eventuelt går til angrep klapper den gjerne med tennene og fnyser, og dens atferd er svært målbevisst - bl.a i forbindelse med hunder. Foto: Ian Gjertz.

Konfrontasjoner uten personskader

På Svalbard har 69 isbjørner blitt avlivet og én såret som følge av konfrontasjoner med folk i perioden 1973-96. Alle disse, samt de 3 ovenfor nevnte tilfeller der folk er kommet til skade eller drept uten at bjørnen er blitt skutt, er angitt etter år i figuren nedenfor. Som det vil framgå av figuren har ikke antallet konfrontasjoner økt med årene. Dette til tross for at antallet isbjørn nok må antas å ha økt som følge av fredningen. Videre er det i perioder i dag langt større ferdsel innen øygruppen enn tidligere. Dette fordi økt turisme og forskning har ført til at langt flere ferdes i felt på Svalbard.

Isbjørnkonfrontasjoner 1973-1996

Av alle konfrontasjonene har 18 inntruffet ved de fjerntliggende utestasjonene - Hornsund, Bjørnøya og Hopen. De fleste av disse tilfellene inntraff i den første perioden etter fredningen. Felles for utestasjonene er at de i en begrenset tid på året ligger i kanten av drivisen. I denne perioden kan de få store mengder med isbjørnbesøk på kort tid. Dersom besetningsfolkene er uerfarne vil det fort kunne inntreffe farlige situasjoner. Antallet alvorlige konfrontasjoner ved utestasjonene har gått merkbart ned i senere år. Dette kan skyldes en forandring i mentaliteten til besetningsmedlemmene. Jobbene ved utestasjonene er svært ettertraktet, og det er nå vanskelig for folk uten erfaring å slippe til. Dette gjør at kompetansen hos besetningsmedlemmene øker. Samtidig er en god del av "gamlekara" etter hvert blitt pensjonert. Tidligere førte isbjørnfangst til en god ekstraintekt for mannskapene ved utestasjonene. De kunne skyte mange titalls, ja nærmere hundre bjørn, i løpet av vinteren. Mange av disse mannskapene hadde liten forståelse for fredningen. Man kan derfor anta at disse personene lettere skjøt bjørn i selvforsvar etter fredningen enn folk som ikke hadde opplevet jakttradisjonen.

Hytte på Andréetangen, Edgeøya ødelagt av isbjørn i 1987. Foto: Ian Gjertz.

Den lokale befolkning ellers på Svalbard er sjelden involvert i alvorlige konfrontasjoner. Det er flere grunner til det. Om sommeren er mange av nordmennene på ferie på fastlandet. Vinterstid ferdes de nesten utelukkende i terrenget med snøcootere, noe de fleste isbjørner skyr. Dessuten bor folk vanligvis i hytter når de er i felt, og kommer derfor ikke i alvorlig nærkontakt med bjørnene. Hittil har de russiske innbyggerne ferdes lite utenfor bosetningene. Følgelig har de hatt relativt få problemer med arten. Dessuten er det færre isbjørn i de indre fjordområdene i Isfjorden - der det store flertallet bor - enn i de andre delene av øygruppen.

Siden midten på 1980-tallet har det vært en helt klar trend at antallet konfrontasjoner øker der forskere og turister er involvert. Av 24 selvforsvarstilfeller etter 1987 involverte 19 turister og forskere.

Før 1987 har man ufullstendige data om omstendighetene bak de ulike konfrontasjoner, men i de fleste tilfeller inntraff konfrontasjonen i eller ved leir eller hytte. Etter 1987 har 19 av 24 tilfeller inntruffet i eller ved leiren. Leirplassen er tydeligvis spesielt utsatt. Dette skyldes flere årsaker. Man oppholder seg gjerne der i relativt lange perioder i forbindelse med måltider og søvn. Videre vil det i forbindelse med leiren ofte være mange kilder som tiltrekker seg isbjørn. Spesielt kan nevnes mat og matlukt, men også latrine og søppel. Derfor er det spesielt viktig å være forsiktig med hvordan leiren settes opp, og hvordan matoppbevaring og matlaging foregår.

Biologiske data

Det finnes lite biologiske data om de isbjørnene som var involvert i alvorlige konfrontasjoner mellom 1973 og 1987, men man har hatt en oppfatning av at det gjerne var yngre dyr. Etter 1987 begynte Sysselmannen å føre statistikk, og da viste det seg at unge, ikke kjønnsmodne dyr var de som hyppigst ble drept i konfrontasjonene. Av 24 slike tilfelle etter 1987 var 12 ungdyr og 2 av ukjent alder. Kjønnsmessig var 15 av disse hanner - hvorav 8 var voksne. I alt 5 var binner - hvorav 2 voksne og 4 av ukjent alder. Undersøkelser fra Canada har tilsvarende vist at ungdyr, og da særlig hanner, er de bjørner som oftest er involvert i alvorlige konfrontasjoner. Flere mulige årsaker til dette angis. Unge hanner og hunner har ulike vandringmønstre, og hanndyrene er mer aggressive enn binnene. Ungdyr er dessuten mindre forsiktige enn voksne erfarne bjørner, og uerfarne yngre dyr kan ha problemer med å skaffe nok føde ved jakt. Følgelig er ungdyrene oftere sultne enn de voksne.

Hvordan unngå konfrontasjoner

Mennesker inngår ikke som en naturlig del av det høyarktiske økosystemet. Følgelig vet ikke isbjørnen helt hvordan den skal behandle oss. Det er viktig å huske på at arten ikke er mannevond, men derimot et forholdsvis nysgjerrig rovdyr. For å klare seg i isødet må bjørnen undersøke alt den kommer over for å se om det er spisendes. Derfor oppsøker den alt fremmed. Finner den ut at det fremmede ikke er spesielt interessant vil den vandre videre. Derfor vil eldre, erfarne bjørner ofte holde seg unna mennesker.

Det er tydelig at isbjørnen kan være farlig, men dersom man skaffer seg litt elementær kunnskap før man begir seg i felt vil faremomentet kunne reduseres betraktelig. I alle tilfellene fra Svalbard der folk er blitt drept, har disse vært ubevæpnet. Likeledes i tilfellene der folk har kommet til skade. Jeg tør våge den påstand at dødsfallene og enkelte av personskadene kunne vært unngått dersom de involverte hadde vært bevæpnet og forberedt på hvorledes de skulle oppføre seg i felt.

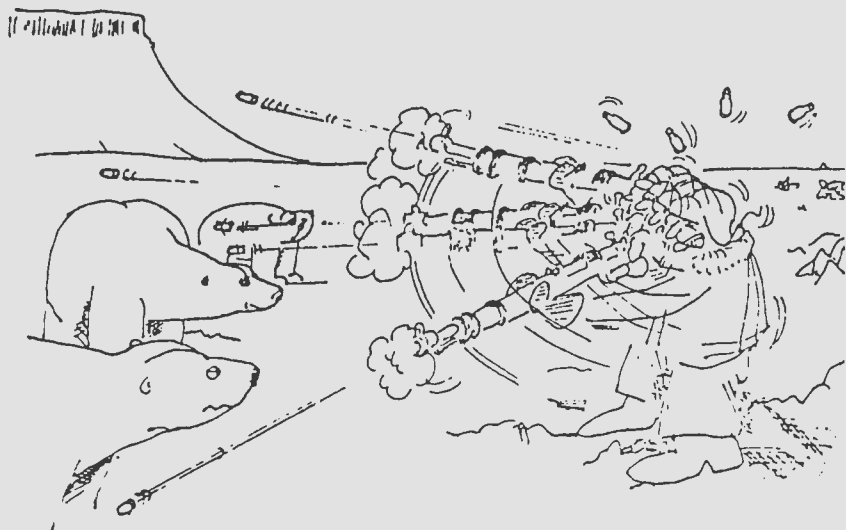
Kunnskap vil for de flestes del ikke være selvlært, men derimot måtte baseres på tilgjengelig informasjon - samt en god porsjon sunt folkevett. Før man drar i felt bør man ta kontakt med Sysselmannen på Svalbard og be om nødvendig informasjon og råd om hvordan man skal opptre i isbjørnterreg. Slike råd vil innbefatte tips om leirslagning, bevæpning, hvordan man bør oppføre seg og isbjørnens typiske adferd. Man anbefaler alle å ha med seg våpen i felt, men det er også viktig å poengtere at ukyndig våpenbruk kan være en større trussel enn isbjørnene.

De fleste som er bosatt i områder der det finnes isbjørn har et relativt avslappet forhold til mulighetene av å møte arten. Typisk er det at det er flere

som er opptatt av å se bjørn i Longyearbyen enn de som skyr den. Når dyr en sjelden gang viser seg i denne bosetningen eller dens nærmeste omegn går folk man av huse for å få sett det. Det er viktig å sette bjørnefaren i perspektiv. Siden begynnelsen av 1970-tallet har flere folk på Svalbard kommet til skade og omkommet som følge av snøscooterkjøring enn på grunn av isbjørner!

Konklusjon

Antallet alvorlige konfrontasjoner mellom isbjørn og menneske på Svalbard synes å være forholdsvis konstant over tid. Dette på tross av at isbjørnbestanden sannsynligvis har økt i antall, samt at antallet folk i felt også er økende. Blant folk med erfaring fra arktiske strøk synes det tvert imot som om det er en synkende trend i slike tilfeller. Det er den stadig økende strømmen av uerfarne turister og forskere som i dag er involvert i de fleste alvorlige konfrontasjoner med isbjørn. Økte informasjonstiltak rettet spesielt mot denne gruppen er den eneste metoden for å unngå eller redusere dette problemet.

Tegning: Rasmus Hansson. Norsk Polarinstitutt

NINA • NIKU
STIFTELSEN FOR NATURFORSKNING
OG KULTURMINNEFORSKNING

Trondheim
18.12.96

Informasjon fra jervprosjektet i NINA - 04.96

Et nytt år nærmer seg og det er tid for å sende ut en kort informasjon om året og høstens aktiviteter innen den pågående jervforskningen i Skandinavia.

Jerveforskning i Troms

Vi lykkes å merke opp igjen 4 jervvalper og 3 voksne dyr i begynnelsen av november. Vi benyttet helikopter og Peter Segerstrøm og Jan Stuge fra det svenske jerveprosjektet var med og hjalp oss. Merkingen foregikk over fem dager. Én av de bemerkede valpene har i ettertid dessverre blitt funnet død like i nærheten av stedet hvor den ble merket. Fordi den mest sannsynlig døde i forbindelse med merkingen, er denne valpen nå levert til obduksjon hos Statens veterinære laboratorium. Obduksjonen vil utføres i januar 1997 og vi vil informere om dødsårsak i neste informasjonsskriv fra prosjektet. Eventuelle spørsmål kan rettes til veterinærtjenesten i NINA.

Etter at vi bemerket jervene har vi lykkes å få kontakt med en av tispervalpene som forsvant i midten av september. Den ble merket like ved riksgrensa og ble funnet ca 3 mil inne i Sverige. Det har også vist seg at en av de stedbundne voksne jervetispene samtidig har vært ca 4 mil inn i Sverige dvs. ca 5 mil utenfor sitt hjemmeområde. To av tispervalpene (fra forskjellige kull) som ble bemerket i november ble sist gang peilt i Maukenområdet dvs. henholdsvis 2 og 5 mil utenfor mødrene sine hjemmeområder. Av de ti valpene vi merket i vår er 4 i live, 4 er døde, mens vi enda ikke veit status for én hannvalp som forsvant for oss i oktober og én tispervalp som forsvant i begynnelsen av november.

Det viktigste arbeidet framover i Troms blir nå å finne ut hvor de to siste valpene har blitt av. De dyrene vi har kontakt med vil bli forsøkt peilt én gang i uka utover vårvinteren. Vi vil ellers prøve å finne nye hi og fange flere voksne jerver, men fangsten vil først bli startet etter at lisensjakta på jerv er ferdig den 15 februar.

De av de 5 voksne jervetispene vi har radiosendere på som går i hi vil bli forsøkt fulgt med automatiske aktivitetsloggere utover hele vårvinteren.

Arbeidet med dødsårsaker på tamrein vil trolig bli startet i februar/mars. Vi har allerede vært i kontakt med tre aktuelle reinbeitedistrikter som er interesserte i et samarbeid. Merking av rein må i alle tilfelle koordineres med driften innenfor det tamreindistriktet som blir valgt. Hvor omfattende dette arbeidet blir i år vil avhenge av hvor mye penger vi klarer å skaffe til prosjektet.

Samarbeid med det svenske jervprosjektet

I Kvikkjokk var det ved begynnelsen av året 7 voksne jervtisper med radiosendere hvorav det bare var én som fikk én unge, mens de andre ikke fikk unger. De lykkes imidlertid å merke ytterligere ni valper og deres mødre. De har derfor fulgt 23 jerver hvorav 10 har vært valper. I motsetning til i Troms har ingen valper med radiosendere dødd i løpet av sommeren eller høsten i Sverige.

Fra januar 1997 kommer vi til å fortsette arbeidet med å spore jerv og gaupe i Sarek for å studere om jerven «snylter» på gaupa eller ikke.

Genetikk på jerv i Skandinavia

Genetikk på jerv i Skandinavia er et samarbeid mellom Dalhousie Universitet i Halifax og det norske og svenske jervprosjektet der vi skal se om det er forskjell mellom svenske, nord-norske og sør-norske jerver og i hvilken grad innavl forekommer i Skandinavia. På grunn av at vi har hatt problemer med å finne et stort nok antall «primere» som passer for

jerv er resultatene enda nokså usikre. Vi har likevel godt håp om å få dette til, men rapporten blir dessverre kraftig forsinket.

Lukt- og smaksampuller på lam for å redusere antall lam drept av jerv

Kontrollerte forsøk på jerv i dyreparker med lukt- og smaksstoffer har vist at det finnes oljer og kjemiske enkeltstoff som gir klare aversjonseffekter. Når de samme stoffene ble hengt på lam som en "repellent", har tidligere forsøk vist reduserte tap til jerv når et utvalg av lam ble merket. Årets forsøk med den samme repellenten viste ikke ønsket tapsreducerende effekt når alle lam innen større områder ble merket. Dette kan skyldes at jerven tilpasser seg en situasjon der den ikke har umerkede lam som alternativ. Rapport fra forsøket er til trykking. Vi vil sende den ut etter adresselista så snart den kommer fra trykkeriet.

Generelt om info fra jervprosjektet

Adresselista er nå oppdatert, men dersom du kjenner til noen som bør få tilsendt infoskriv fra oss, vennligst gi oss melding om det. Informasjonsavdelingen ved NINA vil sende ut dette infoarket til media etter at dere har mottatt det. Ytterlig informasjon kan fåes ved å henvende seg til NINA i Trondheim eller til feltleder på jervprosjektet i Troms ved Roy Andersen, tlf 77 83 15 90.

GODT NYTT ÅR ☺

Med vennlig hilsen

Arild Landa

prosjektleder

Er den skandinaviske bjørnen farlig?

En oppdragsmelding fra Norsk Institutt for Naturforskning (NINA) fra mai 1996 tar for seg bjørnens farlighet. Hovedmålet var kort og godt å beskrive bjørnens atferd når den møter mennesker. Dette som et grunnlag for å kunne gi råd om hvordan mennesker som møter bjørn skal tolke atferden, og hvilke atferdselementer man spesielt bør gi akt på i slike situasjoner for å unngå konflikt. Rapporten er tredelt - en analyse av 114 møter mellom brunbjørn og personell i det skandinaviske bjørneprosjektet, en gjennomgang av skandinavisk litteratur om bjørn/menneske-møter både langt tilbake i tid (1750-1962) og i de siste 20 år (1976-1995), og en sammenligning av data om forholdet brunbjørn/mennesker fra hele Eurasia.

Er den farlig?

Studiene viste at den skandinaviske brunbjørnen, sammen med hele den nordeuropeiske stammen, er den fredeligste brunbjørnen, kanskje med unntak av de små, isolerte stammene i Spania, Frankrike og Italia. Brunbjørnen i Sibir er den klart farligste. En viktig faktor her er nok katastrofeårene i Sibir når den viktigste føden uteblir, frø fra sembrafuru, og bjørnene sulter. Også den nordamerikanske brunbjørnen er farligere enn den nordeuropeiske.

Det ser ut til å være bred enighet blant tidligere forfattere fra middelalder og fram til nyere tid at den skandinaviske bjørnen ikke er en farlig bjørn, noe som altså også er denne rapportens konklusjon. En av disse noterte forøvrig at folk var mer redde for bjørn da stammen var relativt liten, enn de var tidligere da bjørnen var langt mer tallrik. Denne rapporten styrker den oppfatningen. Frykten for bjørn synes å være mer utbredt i randområdene hvor bjørnen begynner å etablere seg, enn i områdene der bjørnen allerede er etablert med tildels høy tetthet.

Rapporten understreker at vi har med sannsynlighet å gjøre når det gjelder farlighet. Fra bjørneprosjektets 114 møter med bjørn, opplevde man ingen fullførte angrep. Og i bare 4 % av tilfellene utførte bjørnen skinnangrep. Siden ingen direkte angrep fore-

kom, var det ikke mulig å regne ut sannsynligheten for å bli skadet. Man har slått sammen disse data med annet materiale samlet på lignende måte, og i tilsammen 818 bjørnemøter har ingen mennesker blitt skadet. I et tilfelle ødela bjørnen ryggsekken som personen hadde på seg. Rapporten definerer dette som en "halv skade" og beregner på dette grunnlag at sannsynligheten for å skades ved et bjørnemøte er 0,0006, eller ca en halv promille. Rapporten anser dette som sannsynlig overestimert siden man har inkludert data fra de mer aggressive, asiatiske brunbjørnene, og siden de minst dramatiske møtene trolig er underrepresentert i materialet.

Man har også regnet på antall skader eller dødsfall som kan forventes. De siste tjue årene har det i gjennomsnitt vært 0,35 skader pr år i Skandinavia. I sørøst-Europa døde 8 % av de som ble skadet av bjørn. Med utgangspunkt i dette skulle man forvente maksimalt 0,028 dødsfall pr år, dvs ett dødsfall pr 36 år. Denne hyppigheten er også et overestimert siden bjørnene i sørøst-Europa ser ut til å ha et hyppigere konfliktnivå med mennesker. Dessuten er det mulig å forebygge angrep i større grad enn det som gjøres i dag. Men, som rapporten sier, dette viser at det bare er et tidsspørsmål før noen blir drept av en bjørn i Skandinavia, selv om alt tyder på at dette skal skje sjeldent her.

Hva er farlige situasjoner?

De fleste møter med bjørn ender med at bjørnen forsvinner raskt fra stedet. En meget stor andel av problemsituasjonene har et fåtall felles elementer, som man i rapporten har kalt "aggresjonssøkende faktorer". Ut fra litteraturstudiene har man så rangert disse faktorene på følgende måte (fra hyppigst forekommende og nedover): skadet/påskutt bjørn > årsunger > kadaver > overrasket bjørn > hi > hund. Bare tre av disse faktorene var representert blant prosjektpersonalets møter med bjørn. Men rangeringen ble parallell: årsunger > kadaver > hund.

Man har kun identifisert én gjennomgående farlig situasjon ut fra litteraturstudiene - når bjørnen er skadeskutt.

Hva skal man gjøre når man møter bjørn?

Gi deg til kjenne. Det er svært sjeldent at en bjørn går til angrep når den ikke skadeskutt eller blir overrasket. Hvis bjørnen ennå ikke har oppdaget deg, kan det være best å trekke seg stille og varsomt tilbake. *Ikke løp!* Hvis bjørnen oppdager deg, anbefales at du gir deg til kjenne.

Tolk bjørnens atferd riktig. Når bjørnen står på bakbeina, har den oppdaget at noe/noen den ikke har oversikten over er i nærheten. Dette er ikke en truende atferd. Du bør da gi deg til kjenne og trekke deg tilbake sakte og varsomt. *Ikke løp!*

Når bjørnen blåser eller brøler, er dette mest sannsynlig et varsel eller tegn på at det er unger eller kadaver tilstede. Dette er to viktige aggresjonssøkende faktorer og du bør trekke deg tilbake sakte og varsomt. *Ikke løp!*

Bør man skyte? Det kan hende du kommer opp i situasjoner med en varslende bjørn, eller en bjørn med årsvunger og/eller kadaver på nært hold, og du er bevæpnet. Om du bør skyte må overveies nøye. Fem av sju personer som er skadet i Skandinavia i de siste tjue årene er skadet av påskutt/skadet bjørn. Det kan være vanskelig å få inn drepende skudd når bjørnen ser truende på deg og kanskje er i bevegelse. Er du da nervøs blir det enda vanskeligere. Går bjørnen til angrep, er det umulig å vite om det er skinnangrep eller et virkelig angrep. At bare to personer er skadet de siste tjue år av bjørn som, så vidt prosjektet vet, ikke var påskutt/skadet, tyder på at skinnangrep absolutt er de mest vanlige angrepene. I en svært truende situasjon eller i begynnelsen av et angrep, anbefales at man skyter det første skuddet i luften, like over bjørnen. Dette har ofte vist seg å få bjørnen til å stoppe opp.

Hundens rolle. Hunder synes ikke å være en like viktig aggresjonssøkende faktor som bjørnunger eller kadaver. I litteraturen er hunder oftest ikke nevnt som en faktor i bjørn/menneske-konfliktmøter. I prosjektet provoserte hunder ofte fram truende atferd hos bjørnen, men aggresjonen var rettet mot hunden og ikke personene. Viktig i den forbindelse er at 59 % av 296 bjørner skutt i

Sverige 1981-89 ble skutt ved hjelp av hund. Man understreker betydningen av en veldressert hund/bjørnehund i jakten på bjørn. Udresserte hunder kan forverre situasjonen. En skvetten hund kan komme springende tilbake til eieren med bjørnen etter seg! Eiere av slike hunder bør gå med hunden i bånd, om mulig, når de befinner seg i bjørneterreng.

Om angrepet blir fullført. Fullførte angrep er svært sjeldent, og data foreligger derfor ikke til å gi råd om hva man bør gjøre. Rapporten gjengir derfor råd fra en annen bjørneforsker som anbefaler at man slipper noe som kan fange bjørnens oppmerksomhet (ikke ryggsekken), og så klatre opp i et tre eller komme unna på annet vis. Skulle ikke dette virke, anbefaler han at man later som man er død: legger hendene over nakken og ansiktet mellom knærne i fosterstilling, eller at man legger seg på magen med hendene over nakken. Da kan det være bra å ha ryggsekken på som ekstra beskyttelse. Bjørnens hensikt synes først og fremst å være å uskadeliggjøre en konkurrent - ikke å drepe.

Forebyggende tiltak for å minske bjørn/menneske-konflikter.

Det poengteres at disse beskrivelsene ikke må skape unødig frykt for bjørnen. Man har dokumentert at den skandinaviske bjørnen er svært lite aggressiv, men informasjon er viktig for å forebygge eventuelle skader i slike møter. Bjørn på kadaver er en potensiell konfliktsituasjon. Andre studier dokumenterer at både grizzly og svartbjørn som har begynt å spise matavfall ofte mister sin frykt for mennesker. Dette utgjør et betydelig risikomoment, og vi bør holde mat, søppel, husdyrkadaver osv fra menneskelig virksomhet utilgjengelig for bjørn i bjørneområder. Spørsmålet er også om det ikke utgjør en økt risiko for skogsturvandrere at kadaver blir lagt ut som bjørnelokkemiddel for jakt eller fotografering.

Swenson, J.E., Sandegren, F., Heim, M., Brunberg, S., Sørensen, O.J., Soderberg, A., Björvall, A., Franzen, R., Wikan, S., Wabakken, P. & Overskaug, K. 1996. *Er den skandinaviske bjørnen farlig?* - NINA oppdragsmelding 404: 1-26

Artikkelen er tidligere publisert i Dyrenes Forsvarer, og vi gjengir den her med tillatelse fra Dyrebeskyttelsen Norge. Innholdet er informativt og burde være nyttig lesning for våre medlemmer, selv om FVR kan ha divergerende syn på enkelte punkter.

Om husdyr på utmarksbeite i Norge, med hovedvekt på sauehold

Generelle betraktninger

Norge hadde i 1993 2.2 millioner sauer på beite, 255 000 storfe, 85 000 geiter, 6 000 hester og 310 000 tamrein på utmarksbeite. Kun rundt 100 000 sauer går på innmark hele året - såkalt gjødslet beite. Fra 1997 skal alt storfe over 6 måneder være minst 8 uker på beite. Med manglende innmark kommer trolig mange av disse til å bli sluppet på utmark.

Godt over 100 000 sauer, mer enn 4 prosent, dør nå årlig på beite. Over 2 000 kviger, okser og kuer, eller ca 1 prosent omkommer på beite årlig. 1 000 geiter, ca 2 prosent stryker med i løpet av sommeren. Tallene for hest vites ikke. Siden hesten verdsettes høyere enn andre dyr, er trolig disse tapstallene lavere.

På grunn av det høye antall sauer som slippes ut i skog og mark og den høye tapsprosenten for disse, blir tallet på omkomne sauer og lam enormt. Sauenæringen unnskylder seg med å henvise til tapstall ved driftsformer for andre slaktedyr, som for eksempel for gris hvor tapsprosenten er på ruvende 18-19 prosent, for verpehøner på 9-12 prosent og for kylling på 4-5 prosent. For lam er til sammenligning tapsprosenten på 9-10 prosent. Sauenæringen bemerker at dødeligheten for lam samlet for hele leveperioden er heller lav.

Det er vanlig, når temaet velferd for dyr kommer på banen, at den næringen som det blir satt søkelys på henviser til andre former for dyrehold som er verre, og bruker dette som unnskyldning for egne mangler. Hold av slaktekylling, verpehøner og gris har i lengre tid vært årsak til storsatsing fra dyrevernets side. Forholdene en stor del av disse dyrene lever under er meget kritikkverdige. Og svært mange forbrukere er oppmerksom på dette. Når det gjelder saueholdet er forholdet noe anderledes. Der er

den gjengse oppfatning at den norske sauen har det fritt og godt. Og fritt har den det, om sommeren. Men den har det ikke alltid godt. Vi vil så gjerne tro at dyrene har det godt. Da får vi så god samvittighet når vi benytter oss av produktene deres - som for sauens vedkommende er kjøtt og ull. Man hopper da bukk over at sauen står inne-stengt i trange binger i 8 av årets måneder, og at langt fra alle har det bra. Men, tenker forbrukeren, som sauenæringen nettopp gjorde, at det finnes jo andre dyr som står inne hele året og aldri ser dagsens lys. Og saueene får jo tross alt gå ute hele sommeren. Stikkordene er fritt og godt, rent, tradisjonsmessig og norsk. Moralsk høyverdig.

Det er på høy tid at noen peker på hvor overdrevet denne forherligelsen er. For enten skylden legges på rovdynene eller på sauebøndernes mangel på tid til å overvåke sitt dyrehold, så er resultatet dette (dersom man legger 1994 tallets statistikk til grunn): 1105 sauer og lam dør hver dag i våre idylliske fjell i disse sommermånedene. Det er 46 dyr hver time.

Etter annen verdenskrig ble det vanlig å slippe løs sau og geit i norske skoger og fjell - uten gjeting. Av i alt 860 organiserte beitelag, som omfatter 67 prosent av saueene, har bare fem til ti prosent i dag fast til-satt gjeter. (1992-tall). På de fleste steder i verden gjeter man saueene den dag i dag, uansett om det er store rovdyr i området eller ikke. De grunner man anfører for dette er at dyrene må voktes for mange farer: Løsbikkjer og ihjelkjøring. Rev kan ta lam og mennesker kan tyvslakte. Sau angripes av sykdomsbærende flått. Dyrene setter seg fast på berghyller, de faller ned og blir skadet.

Her hjemme er det enda flere grunner å anføre: Mange saueiere sender saueene og lammene på utmarksbeite mens de er i altfor dårlig stand. Lammene er for små til å greie seg i terrenget, ulla er for tynn og dårlig til å

greie den kraftige overgangen mellom klimaet inne i et sauefjøs og lave nattetemperaturer (ofte under nullpunktet) og iskald dugg som det er på forsommeren de fleste steder i Norge. Ofte regner det i dager uten opphold, dyrene går gjennomvåte natt og dag. Små dyr og svake dyr bukker lett under. Mange steder er ikke beiteene gode nok. Overgangen fra innefôringen til beitegresset utgjør også en belastning, for sauene direkte, og for lammene fordi friskt gress forandrer melken. Giftige planter på beite gjør mange dyr syke, og noen dør.

For de dyrene som overlever "innspurten" lurer ytterligere farer. Sau som triller overende har ikke evnen til å komme seg på bena ved egen hjelp. De blir liggende på rygg og dør. Dyr kan bli sittende fast i steinurer og i hull og sulter og tørster i hjel. Er dette sau med lam, vil trolig også lammene omkomme. Sauer kan gå seg fast og ikke komme noen vei. En nokså vanlig dødsårsak. Dyr i dalsøkk på leting etter vann kan drukne. Noen sitter fast i myrer og kvikksand og enten sulter i hjel eller drukner. De kan drukne i store elver og omkomme i snøbroer. Enkelte dyr brekker ben og går en lang og vond død i møte. Uvanlig er det heller ikke at sauer går inn i koier hvor dør ikke er forsvarlig lukket og kommer seg ikke ut igjen. Sauer og lam kan trække i glasskår eller sette foten i blikkbokser, årsaker til langvarig lidelse. De kan spise giftige planter eller bli utsatt for sykdommer og snyltere, og uten behandling og pleie dør de en pinefull død. Noen blir påkjørt av bil på veiene - det har, fra bilsakkyndig hold, vært anbefalt at man, i stedet for å skade bilen kjører på dyrene! Det er i det hele tatt nesten umulig å forestille seg alt som dyr overlatt til seg selv i et for dem ukjent terreng kan komme ut for. De kan lide i dagevis før de dør. Det er svært vanskelig å finne dyrene, de sier ikke alltid fra. Uten sporhund kan man rett og slett gå forbi dem i terrenget. Klimaforholdene i norske fjell er i høyeste grad uforutsigbare. Vi kan ha meget kalde og våte somre. Insektplagen kan være påtagelig. Værforholdene kan også være meget gode, men periodene av gode tider for dyrene rettferdiggjør ikke det negative ved saueholdet vårt.

Rovdyrene utgjør et kapittel for seg.

Områder med gaupe, jerv, bjørn, ulv og kongeørn er totalt ubrukelige for tamdyr som beiter. Myndighetene er nødt til bestemme seg, enten eller, sau eller rovdyr. Sauene, eller for så vidt alle beitedyr, kan ikke være gisler for myndighetenes manglende mot til å ta standpunkt. Politikerne må innse at det ikke går an å gjøre alle til lags.

Løse hunder, som jo også er rovdyr, utgjør et likt men likevel anderledes problem idet de er spredt mer jevnt utover landet. Båndtvangregelen ser ikke ut til å løse dette problemet. Hunder vil alltid, fra tid til annen, komme løs. (I og med at alle hunder er rovdyr, virker det dessuten søkt å avlive de hundene som er kommet på avveie. Hunden kan jo sikres, eller dersom eier er ansvarsløs, omplasseres. Det er kun eier som må straffes. En kan ikke pålegge dyr ansvar).

Sen og mangelfull nedhenting av sau fra fjellet om høsten står for mye av sauens lidelser. Sauen må tas så tidlig ned fra fjellet at fare for frost og nedbør utelukkes. Dette

Sen og mangelfull nedhenting av sau fra fjellet om høsten står for mye av sauens lidelser

må tilpasses de enkelte områder rundt om i landet. Alle dyr må være tatt ned fra utmarksbeite innen 15. september. Bli sauene gjetet vil også vanskelighetene med å finne dyr om høsten for en stor del forsvinne. Mye tyder på at rovdirene, spesielt jerv, men også bjørn, forsynes seg ekstra av sauene på høstparten.

Ved avl har man forandret på sauene i Norge. Gamle raser var mer tilpasset et utmarksliv. De var mer lettbeinte, de hadde større flokkinstinkt, de hadde instinkt til å fronte farer ved å stille seg i ring med lammene i midten. Værene, de naturlige ledere, er også tatt bort, og dette er trolig et alvorlig tilbakeslag for sikkerheten for flokken. Med dagens sau er det tenkt kjøttfylde. Og verre blir det kanskje dersom en enda rundere sau blir på mote. Man tenker kjøtt og fortjeneste, ikke dyrevelferd. For sannsynligvis tjener man mer på økt kjøttfylde i kroner og øre enn det som tap av 100 000 sauer representerer. Resonneres det så kynisk - eller skyldes det heller mangel på tenkning?

Tapsundersøkelser som er gjort i enkelte områder viser til rovdyrtap på opp til 60 %, sykdommer 19 %, ulykker 14 %, sauer

som har sprenget seg 1 % og ukjente årsaker 6 %. Veterinære undersøkelser viste at den allmenne helsetilstanden hos de omkomne dyrene hadde vært bra.

Kanskje er det slik at andelen tap på grunn av rovdyr er større enn det en har kunnet føre bevis for. Vi kan imidlertid ikke se at dette forandrer på behovet for å ha dyrene under kontroll. Ene og alene gjeting, foretatt av gjeter med en eller flere gjeterhunder, vil kunne fylle denne oppgaven. Verken sykdom, ulykker eller rovdyrangrep kan unngås uten gjeting. Tilfeldige tiltak vil aldri kunne sikre dyrene til enhver tid.

Velferden for dyr vi mennesker har påtatt seg ansvaret for må ivaretas. Dette gjelder for ethvert dyrehold. Det er samfunnets oppgave å arbeide for å få alt dyrehold opp på et tilfredsstillende etisk plan. Dersom en form for dyrehold ikke kan gjennomføres uten at dyrenes velferd tilsettes, bør dyreholdet avvikles. Dette vil blant annet si at områder som skal huse rovdyr ikke samtidig kan være oppholdssted for husdyr. Det ser ut som samfunnet har bestemt seg for at også rovdyr skal finnes i vår natur. Og ikke bare har også disse dyrene livets rett, de hører også til en balansert natur. Jegere fyller dårlig deres oppgave.

For å løse endel av problemene for enkelte av næringens utøvere, må myndighetene engasjere seg. Bønder som driver med dyr på utmarksbeite i rovdyrs kjerneområder må få støtte til omlegging, avvikling eller andre løsninger. (Det ser ut som frakting av dyr langt avsted til fremmede beiter kan by på problemer. Kanskje kan disse problemene løses ved gjeting). Det kan ikke under noen omstendighet aksepteres at tamdyr slippes ut som mat til rovdyr, uansett om bonden får dekket sitt tap. I kjerneområder for rovdyr må det ikke finnes husdyr. I enkelte områder av landet er tap av sau på beite lavt. I slike områder bør det tilrettelegges for sauehold. (For eksempel må kystkommuner - eller andre kommuner som er velegnet for beitende dyr, og som har lang og vanskelig vei til slakteri, enten få dispensasjon for hjemmeslaktning eller tilgang til mobile anlegg). Dyr på utmarksbeite i områder med tap må gjetes. Gjeterne må få skikkelig opplæring. Siden slik ekspertise er gått tapt i Norge etter krigen, må denne

bygges systematisk opp igjen. Gjeter må ha følge av gjeterhund, en eller flere. Anskaffelse og opplæring av gjeterhunder må prioriteres inntil behovet er dekket. Både saueierne selv, deres organisasjoner og myndighetene må bidra til dette. I enkelte utland brukes både gjeterhund og vakt-hund. Vakt-hunden har som hovedfunksjon å si fra om farer i området, noe som er spesielt viktig om natten. Dersom 95-tallene, som sier at 40 sauer omkommer pr. time i Norge under beitesesongen uten rovdyrenes medvirkning stemmer, så må gjeting med hund være et absolutt krav. Skulle tallene ikke vise seg å stemme, at for eksempel bare 20 sauer og lam omkommer hver time uten rovdyrenes innvirkning, tilsier disse tallene fremdeles et behov for gjeting. Rovdyrproblematikken øker bare

Rundt 116000 av i alt 2,2 millioner sauer på utmarksbeite forsvinner hvert år. Uhell, sykdom, ihjelkjøring og rovdyr er de viktigste årsakene

ytterligere dette behovet.

Behovet for gjeting drar andre ting med seg. Eksisterende overnattingshytter må rustes opp og nye bygges. Der det er nødvendig må innhegninger settes opp og allerede eksisterende repareres.

Uten tilsyn går mange dyr tapt. Rundt 116 000 av i alt 2,2 millioner sauer på utmarksbeite forsvinner hvert år. Uhell, sykdom, ihjelkjøring og rovdyr er de viktigste årsakene. I 1991 ble det mulig å benytte "arbeid for trygd"-midler til gjeting, og en del beitelag satset på dette. Men opplæringen var dårlig og mange sluttet midt i sesongen.

Beitesesongen 1996 er over, og skrekksener av drepte og lemleste dyr kom inn i våre stuer via fjernsynsskjermen. Noen sauebønder har, med vidåpne øyne, sluppet dyrene sine rett inn i rovdyrenes gap. Forsikringene om deres omsorg for dyrene har hatt en hul klang.

Finnes der vilje til å trykke disse dyrene vi slipper løs i terrenget? Eller er de kun å betrakte som kjøtt og ull på fire ben, billige og effektive omformere av gresset i utmarka, til næringsstoffer vi mennesker liker å spise og ull vi liker å pynte og varme oss med?

Ansvarer befinner seg i fri flyt. Samfunnet vil ha både i pose og sekk, rovdyr og sau, og det er sauen som må betale gildet.

Litt av det som har vært sagt om og gjort for sauen i det siste - med kommentarer

Landbruksdepartementet sier ikke nei til sau i kjerneområder for rovdyr. Landbruksministeren sa at saueholdet skal kunne

Landbruksdepartementet skyver ansvaret for dyrene ut i alle retninger

drives upåvirket av andre samfunnsinteresser, og siktet til bevaring av rovdirene i vår fauna. Det legges derfor opp til å begrense saueholdet innen kjerneområdene for rovdirene. I en forskrift er det fastslått at det ikke skal gis tilskudd og investeringslån til nyetableringer eller utvidelse av eksisterende sauebruk innenfor kjerneområdene for rovviltet. Men der er ingen planer om avvikling av hold av beitende husdyr i jervens og gaupas og de andre rovdirenes kjerneområder.

I en spørretime i slutten av januar 1996 avviste Landbruksministeren at myndighetene vurderer å forby sauehold i kjerneområder for rovdyr. Hun forsikret at departementet ser alvorlig på at sau drepes på beite av rovdyr. Men tydeligvis ser de ikke alvorlig nok på saken. Statsråden opplyste at et utvalg var i ferd med å "gjennomgå gode tiltak" for kommende beitesesong som altså nå er slutt. Men departementet har tydeligvis ikke kommet opp med verken gode løsninger eller forbud. Saucene utsettes, unødige, for redselsfulle lidelser, og dette kan ikke samfunnet bare sitte stille og bivåne. Landbruksdepartementet skyver ansvaret for dyrene ut i alle retninger. Upopulære avgjørelser vil det ikke ta. Forslaget til fylkesveterinæren i Trøndelag, om at sau i kjerneområder må forbyes, er det opp til dyrevernemndene å ta opp! (På samme måte toer landbruksdepartementet sine hender når det gjelder reinsdyrenes lidelser; problemer som de selv har skapt skyves i sin helhet over på nemndene. Med slike rutiner blir det jo lett å styre!)

Landbruksministeren ville heller ikke ta stilling til en av sine ansattes uttalelser om å

kutte støtte til nyetableringer i sauebesetninger i kjerneområdene. Men et eller annet må hun ta stilling til, for nå er sauesaken i full gang med å ende i forskrekkelse enda en gang.

- Stortinget vil få til behandling de vanskeligste avveiningene mellom landbruksinteressene og vern av rovdyrstammene, uttales det fra landbrukspolitisk hold. Staten kjøper seg fri fra ansvar for tamdyrene ved å bevilge 8 mill. kr til tiltak mot rovdyrskader i 1996. I 1995 fikk saueiere utbetalt omleg 28 mill. kr i tapserstatning.

Både LD og MD har erkjent at tapet av sau p.g.a. rovdyr er for stort, og har opprettet ei felles arbeidsgruppe. Gruppen har lagt frem noen forslag som kan redusere tapene:

- * Tidligere høstsanking, særlig på utsatte steder.
- * Flytting av sau til særskilt tilrettelagte alternative beitearealer.
- * Varig flytting av beiteområder i kronisk rovdyrutsatte beiteområder.
- * Tilsyn kombinert med spesielle overvåkningsbehov.
- * Et rådgivende samarbeidsorgan mellom forvaltningen og næringsinteressene i alle viktige rovdyrfylker.

Folkevett

En jordbrukssjef skrev i hovedstadpressen at tiden nå er inne for at folkevettet må overta styringen i disse store og viktige sakene (som har med beitende bufe og rovviltet å gjøre). Et helhetssyn må frem i en forsvarlig samfunnsdebatt.

Hvordan er det så folkevettet bedømmer situasjonen? Synes den at det er OK at en del rovdyr får lov til å herje i flokkene med sau og storfe, bare dette blir innen rimelighetens grenser? Dømmer den dette som OK dersom lønnsomheten likevel er akseptabel? Hvor mener man at det dyrevernmessige ansvaret ligger?

Sauetallet øker i kjerneområder for rovdyr

I løpet av de siste åtte årene har tallet på sau

øket med åtte prosent, og sauetallet øker fremdeles. Det er også etablert flere nye besetninger. Dette viser at omsorgen enkelte bønder har for disse dyrene ikke kan være altfor stor. Myndighetenes tilskuddspolitikk (som gir kr 75,- pr. kg. i rent tilskudd over postanvisning for en gjennomsnitts-besetning på 50 sau uten å stille krav), bygger dessverre opp under en slik utvikling. Sauen blir kanalisert til indre strøk der beitetiden er kortest og rovdyrskadene størst. Utenom kjerneområdene har det vært en nedgang i saueholdet på 1 %.

Samfunnet aksepterer et normaltap på sau på 66 000 dyr under en 3 1/2 måneds beiteperiode!

Man kalkulerer med et "normaltap" på beite for lam på 2 % og for voksne sau 1 %. Når vi nå har 2,2 millioner sau og lam på beite, vil dette si at man kaldt og rolig kalkulerer med at 22 000 sau og 44 000 lam skal komme på fjellet i løpet av 3 1/2 måneder av andre årsaker enn rovdyrangrep! Innenfor kjerneområdene erstatter staten alt tap på beite, minus normaltapet

Noen nakne tall

Bare i Oppland fylke ble det i 1995 tatt 1179 lam av gaupa alene. Bjørnen tok 140 sauer og 64 lam, ble det opplyst i pressen. I traktene rundt Lesja, i Nord-Gudbrandsdalen, tok jerven 162 sau og 1291 lam. Vi kan knapt forestille oss de lidelser som ligger bak disse tallene. Når tilbudet av mat blir så stort, dreper ikke rovdyrerne effektivt men spiser bare litt på et dyr her og et der til endeløs lidelse for dyrene. Også de saueene som overlever bærer preg av angrepene.

Alderssammensetning og sosial struktur hos en bestand av norsk sau i utmark er "kunstig" i forhold til ville sauearter

Avlsarbeid på sau har i dag mer eller mindre kommersielle mål, som kvantitet og kvalitet på ull og kjøtt. Naturlige forsvars- og fluktmekanismer er mer eller mindre selektert ut i bytte for økt produktivitet og adferdstrekk som gjør det lettere å håndtere dyrene. Også bevegelseskapasiteten er sterkt redusert sammenlignet med ville dyr, blant annet på grunn av lang inneførsingsperiode. Sau må i høy grad karakteriseres som et lettfangelig byttedyr for store rovdyr.

Rovdyrskader på småfeholdet må derfor forventes å få omfattende konsekvenser, blant annet pga fenomener som overskuddsjakt og overskuddsdreping (rovdyr som dreper mer enn de trenger).

Sauer har dessuten et forutsigbart bevegelsessystem som det er lett for rovdyr å forholde seg til. I tillegg opptrer sauer i grupper og flokker som har begrensete fluktmuligheter i forhold til den motoriske kapasiteten til ville rovdyr.

Ved at mange, ofte alle de voksne saueene, bærer bjeller, er det også lett, selv i tett barskog, å orientere seg om hvor dyrene til enhver tid befinner seg dersom de er i bevegelse. Sauen er derfor særlig enkel å utnytte for rovdyr som lærer lett og har en detaljert hukommelse for ressurser i sitt leveområde.

Disse betraktningene sto å lese i sauenæringens egne organer for flere år siden. Lite er det imidlertid tatt hensyn til dette. Sauen, vår uromantiske lille Rødhette, slippes fortsatt ubeskyttet ut i eventyrskogen, til ulven og de andre som venter på å rive den i stykker.

Valg av sauerase, slippetid og sankning

Under fagdag ved Tjøtta fagsenter ble det pekt på at et mål for landbruksforskningen må være å redusere tapene av sau på beite totalt. For å oppnå dette målet må flere virkemidler tas i bruk. Valg av sauerase og slippetid har mye å si for tapsfrekvensen. Tyngre raser og svært tidlig slipping er ugunstig i så måte. Det ble anbefalt på det sterkeste å sanke ned sauen tidlig, midt i september eller senest 25/9. Gjerdning i innmark og utmark, tilsyn, utprøving av vokterhund, sporregistrering av bjørn, kursing av tilsynspersonell, perfeksjonering av rovviltkontakter og informasjonsvirksomhet ble nevnt. Det ble lagt særlig vekt på gjeting i kombinasjon med endret driftsform, slik saueholdet praktiseres mange steder i utlandet. En må forsøke skille sau og rovdyr i rom og tid.

Skumringstilsyn

I Engerdal ble rovviltskadene redusert be-

traktelig med skumringstilsyn sammenlignet med året før da man bare hadde tilsyn dagtid.

- Vi er derfor i ferd med å bygge gjeterbu. Da kan gjeteren gå ut og lytte om natta, i tilfelle bjørnen kommer. Men ikke minst sparer vi tid og penger når gjeteren slipper å kjøre 40 minutter opp fra bygda.

Dødsårsaker og mottiltak

Hvorfor mister bonden sauene på beitet? Dødsvarselsystemet som i 1992 ble testet på tre områder i Hedmark viste følgende: Størsteparten av tapene i det undersøkte området skjedde i første halvdel av perioden. Dette gjelder dødsårsaker som sykdom og ulykker. Rovdyrtapene var mer spredt utover i sesongen.

For å minske risikoen for å miste sauer tidlig i beitesesongen, er en mulighet å slippe dyrene senere ut på beite. Forebyggende sykdomstiltak før slipping (bl a behandling mot innvollssnyltere), kondisjon og generelt god helsestilstand ved beiteslipp, er forøvrig påvirkningsfaktorer som vil variere etter hvilken driftsform man har.

Utjevning av spor etter hogstmaskiner, samt avgrensning av farlige myrull eller andre drukningsfeller er også aktuelle mottiltak Saltingsplasser bør trekkes bort fra trafikkerte veier.

Rapporten (fra Statens fag tjeneste for landbruket) understreker at dødsårsaken ofte er en sammenkopling av flere faktorer. Hvis et svakt, sykt dyr blir sittende fast i en myr og deretter tatt av rovdyr, kan det like gjerne være sykdommen som er grunnen til at det ikke kom seg unna, som rovdyret.

Reinspikka dyrplageri

Dette uttalte distriktsveterinæren i Lierne i 1992 om den typen sauehold hvor sauene går i utmarka uten tilsyn. Et like stort dyrplageri er det i dag, fire år senere. Større tilogmed. Dengang omkom 850 lam og voksne sauer hver dag beitesesongen igjen-

nom. I dag er tallet steget til 1000.

Både gjeterhund og vakthund trengs for pass av husdyr

Forvaltning av store rovdyr i menneskepåvirkete og vernete områder var et av temaene på en europeisk konferanse om emnet tidligere i år. Her ble det, fra tysk hold, redegjort for et slovensk prosjekt: Hunder som vern for tambuskap. For å gi husdyrene bedre beskyttelse mot rovdyrangrep er det viktig å benytte to forskjellige hunder - en gjeterhund og en vakthund. Gjeterhunden skal ha adferd for rovdyr og jage bort angriperne. Vakthundens viktigste funksjon er rett og slett å være til stede.

Dersom det dukker opp rovdyr ved saueflokkene, skal den stå foran husdyrene og gjøre aggressivt - ikke løpe etter rovdyrene. Vakthunder er ofte aggressive. Det ble presisert at bruk av gjeter- og vakthund ikke løser konflikten mellom husdyr og rovvilt, men at en riktig bruk av dem er med på å redusere skadeomfanget. Innen viltforvaltningen, landbruksnæringen og andre impliserte parter i forskjellige land er det altfor lite kunnskap om disse anliggender, ble det sagt.

Gjeterhunden. Vår nytte og dens behov

Gjeterhundens utbredelse og anvendelse har i de siste årene hatt en betydelig utvikling. Stadig fler innses den dresserte gjeterhundens store potensial. Med gjeterhund menes enten border collie eller australsk kelpie. Disse er målrettet avlet med tanke på gjeting av dyr og vil derfor ha de rette instinktene til å utføre dette arbeidet. At det kreves mye av eieren av en slik hund for at hunden skal få et levedyrt liv når den ikke er i tjenesten, sier seg selv; husk at det hos disse hundene bevisst er avlet frem sterke drifter til å vokte på og stoppe dyr som er i bevegelse! Hunden er ikke en bruksgjenstand - den er et levende vesen med behov for både adspredelse, kontakt med mennesker og hunder, velegnet oppholdssted

og mat. Vær oppmerksom på at en hund som står bundet blir ofte aggressiv (og det skal ikke en gjeterhund være). Ved å stå bundet blir den, særlig hvis den ikke er fullvoksen, også "herdet" i halsregionen og derved mindre følsom for korrigeringer med line o.l. under dressurarbeidet.

Prosjekt pyrenéerhund

-Pyrenéerhund kan kanskje brukes sammen med gjeter på fellesbeite om natten når de fleste skader skjer, eller man kan bruke den til å jage bjørnen ut av problemområder, sier prosjektleder.

Hjerteskjærende hendelser på riksvegen

Vi har etter mange turer i skog og mark vært vitne til flere hjerteskjærende hendelser på veiene, skriver en leser i avisen. Det skulle være interessant å vite hvor mange dyr som blir drept eller lemlestet i trafikken.

Sen sanking

- Sau, driftsformer og landbrukspolitikken må settes på dagsorden, sier fylkesmannens konsulent i Oppland. Dersom sauen i Lesja ikke blir sanket før i midten av september, er den rett og slett dødsdømt. Det ser nesten ut som jerven leter opp sau som går igjen i fjellet etter den tid. Da er det eneste tiltaket å hente ned sauen tidligere, sier han. 50 % av påviste tap på Lesja i fjor, 120 tilfeller, var notert etter 1. september. I 1995 ble det i Lesja borte 6.800 sauer, og det kjente rovdyrtapet var på kun 0,52 prosent.

Etter flere uker med mye snø og kulde i fjellet kom et lam hjem til gården, kunne man lese i en utkantavis i vinter. En nabo fant det pjuskete lammet inne i en tett granskog. Lammet ble ikke funnet sammen med resten av flokken under sauesanking.

Hvor mange sauer og lam som lider og dør ute i kulden har man ikke tall på.

Mange henter saueene alt for sent hjem fra beite. Grunnene kan være mange: man vil la dem vokse seg større, man har andre ting

å gjøre som prioriteres, m.fl.

Hvordan forlater sauen beite?

Aftenposten trykket i sommer distriktsveterinæren i Øvre Hallingdal sine kommentarer til de nye forskriftene for transport av dyr og til forskrift om dyrevern i slakterier. Han antyder at summen av transporttida og oppstallingstida på slakteriene langt kan overstige det forsvarlige, og at det under haustslaktinga ved overfylte slakterifjøs kan bli mangel på både drikke og mat for dyrene. En produsent kan tape 50-60 kroner pr. lam dersom transporttid og oppstallingstid tilsammen kommer opp i 1,5 - 2 døgn, som forsøk viser.

" Dersom vekttapet og kvalitetstapet verkeleg er så høgt som dette forsøket tyder på, kan ein utan tvil konkludere med at dyra har vore utsette for mykje stress og stor påkjenning under transport og oppstalling", sier han.

Økologiske saueholdere vurderer kryssingsavl

Kan noe gjøres med rasen for å forbedre sauens evne til overlevelse? Økologisk sauebonde tenker seg å krysse spelsau med villsau for å øke vitaliteten. Den sauen vi nå har har dessuten mistet sine forfedres sans for å danne front mot farer. Når gamle tiders sauer stilte seg i ring med hodet (med horn) mot f eks villdyr, med avkommet samlet i midten, var deres sjanser for å greie seg klart mye bedre. Dagens sauer er også langt vanskeligere å gjete da deres flokkinstinkt er svekket. Disse forholdene må det arbeides for å forandre på. Hva er egentlig vitsen med å avle på kjøttfylde når en stor del av dyrene forsvinner? Og hva med det dyrevernmessige? Økologiske saueholdere slipper dessuten dyrene sine ut hele året til lufting og mosjonering så sant været tillater det. Dette er med på å skape dyr med god helse og evne til bedre å klare seg i terrenget om sommeren.

Tillatelse til gaupefelling mens hunddyrene går med unger som er avhengig av moren sin.

Dyrebeskyttelsen og flere andre protesterte

mot en slik fremgangsmåte tidligere i år, med lite hell. Gaupeungene følger moren sin frem til de er nesten et år gamle. Bli moren skutt fra ungene vil disse høyst sannsynlig sulte i hjel etter en tid. Her igjen - man bør ikke bøte et dyrplageri med et annet, eller sette en dyreart opp mot en annen.

Dyrevernmessige kommentarer

Det omkommer nesten 1000 sauer pr. dag i beitesesongen - 116 000 sauer omkom i norske fjell i 1994. I løpet av en beitesesong på rundt 3 1/2 måned, eller 105 døgn omkommer altså godt over 100 000 dyr. Dette betyr at det daglig dør over 1000 sauer i skogene våre, eller mer enn 40 dyr pr. time.

Kun 15 000 av disse regnes som tapt på grunn av rovdyr, hevder enkelte. Andre hevder at tallet på rovdvirdrepte dyr er langt høyere - 50 % eller enda høyere.

Enten det er 50 000 eller 100 000 sauer som omkommer av andre årsaker enn rovdyr, så er dette umulig å akseptere.

I de siste årene har hele verden rystes av dødeligheten av sau under båtfrakt fra Australia til Midtøsten. 100 000 sauer dør årlig under denne transporten, og rapportasjene om disse uhyrlighetene har rystet mennesker verden over på lik linje med slik bildene fra transporten av slaktedyr gjennom EU-land nylig gjorde det.

Samme antall dyr dør hver sommer i vårt fredelige, velregulerte fedreland uten at noen løfter et øyelokk. De dør av sykdommer, de dør av skader, de dør av ulykker, de stenges inne i koier, de drukner i elver, de sitter fast og sulter i hjel, de fryser i hjel om høsten når de ikke hentes ned i tide, de lemlestes av løshunder og av rovdyr.

Gjeting av dyr et ikketema i Norge, men hvor umulig er dette egentlig?

I tidligere tider gjetet man dyrene også her i landet. Det gjør man også i andre land den

dag i dag, mens i Norge vurderer man dette som ugjennomførbart.

La oss ta en titt på det som markedsføres som hovedårsakene til dette norske fenomenet: Det sies at vi har så mye høyere levestandard enn de andre land det er aktuelt å sammenligne oss med. Dette holder absolutt ikke stikk. Levestandarden i de øvrige europeiske land ligger absolutt ikke under vår.

Det sies at det ville bli så dyrt med en gjeterordning at dette ikke ville være lønnsomt. Dersom vi setter verdien av en sau til rundt 2000 kroner og et lam til 1000 kroner, og regner to lam pr. søye, vil tapte 116 000 sauer og lam pr. år representere et tap på rundt 150 millioner kroner. Med en månedslønn på 20 000 kroner ville dette lønne over 2000 gjeter under beiteperioden, (lønnen er sannsynligvis satt noe høyt). 2000 gjeter for 2 millioner sauer utgjør 1000 sauer pr. person. Og det er vi

Sauenæringen må vise initiativ og vilje til nytenking

alle enige om er et urealistisk høyt dyretall for en gjeter. I alle tilfeller ville 2000 gjeter utgjøre en forskjell. Det er steder hvor tapsprosenten er nær null og hvor behovet for gjeting er lite. Gjeting må settes inn der tapene er. La oss anta, selv om tallet trolig er altfor høyt, at 50 prosent av saueene i Norge går relativt trygt på utmarksbeitene, og kan greie seg med ettersyn og fornuftige slippe/sanketider. Da er dyreantall pr. gjeter redusert til 500, et tall som også er for høyt. Skal vi ha sau på utmarksbeite i det omfang vi har i dag, bør Staten bevilge midler til flere gjeter.

Vi er klar over at der hvor sauebøndene får godtgjort tap på grunn av rovdyr uten å ha hatt kostnader eller minimalt med kostnader til ettersyn, vil de tape på å forebygge tap ved hjelp av intensiv gjeting. Likevel, det kan neppe være noen fornøyelse for noen å sende dyr ut til rovdyrmat. Av den grunn måtte man kunne regne med en ekstra vilje til innsats for dyrene.

Det sies at man ikke ville få noen til å ta gjeterjobber. Dette stiller vi oss tvilende til. Det er mange mennesker, gjerne de som er i en studiesituasjon, med relevans til dyr og natur, som vil ha en forandring fra en innevintertilværelse til en ute i det fri noen

sommermåneder.

Selvfølgelig bør næringens egne folk mobiliseres, og representere nødvendig ekspertise. Arbeidsløse mennesker med den riktige bakgrunn burde en også kunne trekke på.

Oppklaring kommer en ikke utenom. Dette er selvfølgelig store tak, særlig vil gjeting med hund stille krav. Sauenæringen må vise initiativ og vilje til nytenkning. Samarbeid kommer man ikke utenom. Storsatsing må imidlertid til om sauen skal ha en fremtid i Norge. Og gjeting med hund er en absolutt nødvendighet.

Hva må gjøres?

- Berørte departementer må gå sammen om en felles plan med konkrete angivelser
- Husdyr på utmarksbeite i kjerneområder for rovdyr må opphøre
- Myndighetene må gi støtte til omlegging, eller til opphør av dyrehold
- Betaling for rovdyrskader på husdyr må opphøre. Støtte må gå til forebyggende tiltak, som gjeting
- Raser med horn må vurderes innført
- Gjeninnsetting av vær i flokken må vurderes gjeninnført
- Det må settes restriktive regler for slipping og sanking. Før dyr slippes på utmarksbeite må de være:
- Akklimatisert på innmarksbeite
- Friske og i godt hold, vaksinert og behandlet mot snyltere

- Lammene må være store nok og ha godt med ull
- Nattetemperaturene må være høye nok for små lam
- Nylig klypte dyr og dyrebarn skal ha tilgang til skjul når de tas ut om våren, ved nedbør og i kaldt vær
- Avlslagene for dyreholdet på stedet, sammen med dyrevernemnder/distriktsveterinær skal fastsette tid for slipping og sanking som er forsvarlig ut fra forholdene på stedet.
- Landbruksdepartementet skal fastsette en tidligste slippedato samt en seneste sankedato for hele landet som skal overholdes.
- Dyreeiere som ikke overholder de fastsatte regler skal straffes/bøtelegges, eller miste støtteordninger
- Samarbeid mellom bønder om gjeting og ettersyn en nødvendighet
- Det må gjetes med gjeterhund og eventuelt vakthund i områder med tap av dyr uansett årsaker til tapet. Man bør være klar over at dyrene er ekstra utsatt kveld- og nattetider
- Det må være forsvarlig tilsyn av dyr også på tryggere beiter
- Opprustning av setrer og koier, bygging av enkle koier, reparasjon av gjerder for samling av sauer om natten og avgrensning av områder nær innmark ved hjelp av elektriske gjerder for høstbeiting må igangsettes
- Det må avles på saueraser egnet for ferdsel i ulendt terreng
- Det må avles på dyr med flokkinstinkt (nødvendig for effektiv gjeting)
- Det må avles på dyr med opprinnelig instinkt for fronting mot fare

Nytt om amur-leoparden

Siden foreningen har gått til det skritt å opprette et fond for amur-leoparden, benytter vi anledningen til å formidle noe av den informasjon vi har skaffet til veie. 28. oktober - 2. november 1996 var Vladivostok åstedet for en konferanse om amur-leoparden med deltagelse fra nær 70 biologer, genetikere, representanter for myndigheter, oppdrettere og naturvernere fra verden over. Det er ingen tvil om at situasjonen for amur-leoparden er svært dystert (se Viggo Rees artikkel i VR nr. 1/96, s. 35-39), men initiativtakerne hadde tatt mål av seg å samle spesialister fra fjern og nær som kunne bistå i utformingen av en omfattende plan for sikre amur-leopardens fortsatte eksistens. Forhåpningene er at denne etter hvert kan iverksettes i samarbeid med regionale og nasjonale myndigheter i Russland, men også som et felles prosjekt mellom både Kina, Russland og Nord-Korea. FVR var ikke representert på dette evenemnetet, men vi hadde kontakt med de ledende krefter bak arbeidet både under den store rovdyrkonferansen i Polen for to år siden og under lederens deltagelse på tilsvarende konferanse i Japan i midten av november i år. I tillegg har foreningen kontakt med sentrale personer i prosjektet via elektronisk post. Dette gir oss mulighet til å følge utviklingen i det viktige arbeidet for å redde dette kattedyret fra total utryddelse. Nedenfor bringer vi derfor Vladivostokkonferansens resolusjon som gir et bra innblikk i status og planer for videre innsats.

RESOLUSJON FRA DEN INTERNASJONALE KONFERANSEN FOR UTARBEIDELSE AV EN GJENOPPBYGGINGSPLAN FOR AMUR-LEOPARD

28. oktober - 2. november, 1996
Vladivostok, Primorskiregionen, Russland

Deltagerne på den internasjonale konferansen mener at:

Amur-leoparden er i overhengende fare for utryddelse. Med et anslått antall på 30 individer i øst-Russland, 15 i nordøst-Kina (Jilanprovinsen), og et ukjent antall i Nord-Korea, må denne underarten anses som verdens mest utrydningstruede storkattedyr. Til tross for utrydningsskredet har verne-tiltakene i regionen vært minimale fram til nå. Denne konferansen representerer det første, praktiske skritt mot å utforme en vernestrategi for amur-leoparden, og er en plattform for nedfelling av restitueringsplanen som nasjonale prosjekter, støttet av de respektive nasjonale myndigheter.

Konferansens deltagere beslutter derfor at:

1. Det foreslåtte "Program for the Recovery of the Far Eastern Leopard" godkjennes som basis for det videre arbeid.

2. For å følge opp resolusjonens forslag, dannes en arbeidsgruppe sammensatt av:

Dmitry G. Pikunov, Viktor G. Korkishko, Pavel Formenko, Igor B. Vyshin, Vladimir P. Karakin, Vassily Solkin, Vladimir K. Shetinin, Dale Miquelle, Jeff Augustine, Tatiana Arzhanova, Viktor Yudin, Gennady Kolonin, Galina Chelomina.

3. Arbeidsgruppen vil anmode myndighetene i Primorski Krai om å stille med en representant i arbeidsgruppens møter.

4. Arbeidsgruppen tar ansvaret for å fullføre planarbeidet og utvikle en nasjonal, russisk strategi for gjenoppbygging av amur-leopardbestanden innen 1. januar 1997, samt bistå føderale og regionale myndigheter med det nødvendige materiale for at strategien kan behandles og godkjennes.

5. Arbeidsgruppen vil søke de russiske, kinesiske og nord-koranske myndigheter om å signere en multinasjonal avtale for gjenoppbygging av amur-leopardbestanden

6. Arbeidsgruppen vil publisere det internasjonale planprogrammet og resolusjonen.

Konferansens deltagerer anbefaler at:

1. Føderale miljøvernmyndigheter bør behandle arbeidsgruppens russiske strategi for gjenoppbygging av amur-leopardbestanden.

2. Føderale miljøvernmyndigheter bør ikke gi tillatelse til å fjerne ville leoparder (til dyreparker) før det er gjennomført undersøkelser som kan angi antallet amur-leoparder i Russland. Inntil dette er fremskaffet, bør dyreparker med avlsprosjekter kun dra nytte av ville enkeltindivider som står i overhengende fare for å dø.

3. Dumaen og myndighetene i Primorski Krai bør godkjenne forslagene i planen "Conservation of the Far Eastern Leopard".

4. Føderale, regionale og lokale myndigheter bør forbedre innsatsene mot kryptykning innen amur-leopardens utbredelsesområde for å beskytte den gjenværende

populasjon i Russland.

5. Utviklingsprosjekter i sørvestre Primorye, slik som "Tuman River Project" vil bli anmodet om å avsette midler for leopardprogrammet.

6. EPT-prosjektet, WWF, Hornocker Wildlife Institute og andre potensielle bidragsyttere søker støtte for å iverksette de innledende faser i verneprogrammet.

7. EEP (European Captive Breeding Program) og American Zoo Association bør straks sette i verk avlspprogrammene for amur-leopard.

Deltagerne vil takke:

WWF og EPT-prosjektet for deres støtte til konferansen som ble organisert med midler fra US Agency for International Development.

Farlige tarmbakterier:

AFTENPOSTEN 20.1.-97

Sau på beite forurenses fjellbekkene

Drikkevann fra saubeiter i fjellet kan inneholde farlige tarmbakterier. I Follidal går vannverket over til grunnvannskilde.

EIVIND FOSSHEIM

Ved snøsmelting og regnskyl i fjellområdene fra Gørrtjønna og innover mot Storhø, er det hver eneste sommer funnet tarmbakterier i drikkevannet i Follidal. – Vi regner med at forurensningen kommer fra avføringen til de mange sauene som beiter i området, sier anleggs- og vedlikeholdsleder Eivind Negård i Follidal kommune, som hvert år har gått ut med melding til bygdefolket om å koke vannet

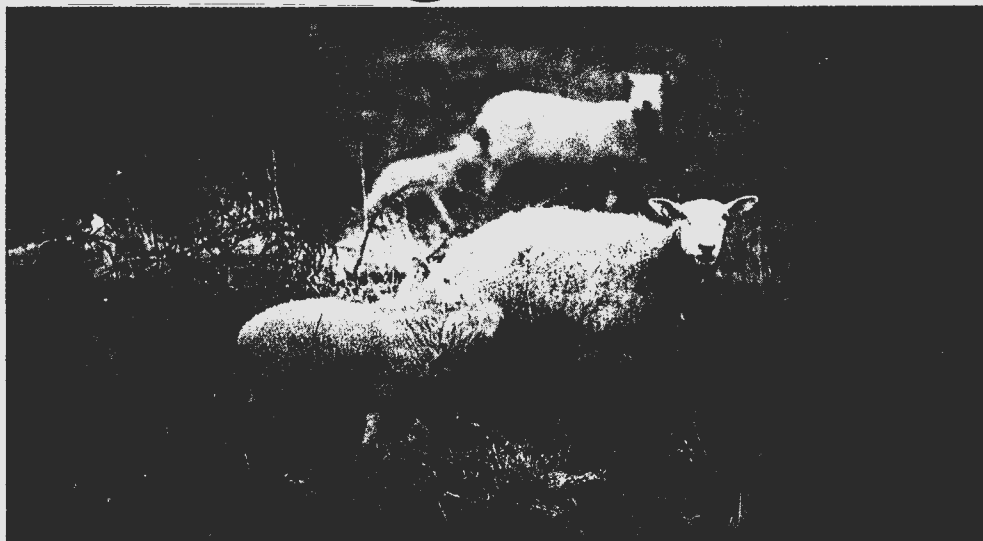
sitt. – Det blir det nå slutt på. Vi legger nå om hele vår drikkevannsforsyning fra grunnvannskilder, sier Negård. Fjellvandreren bør være skeptisk til å drikke vann fra bekker i områder der det går mye sau, mener han.

Sauemøkk

Den tidligere skogsbestyreren i Nordmarka og mangeårige profesjonelle jeger, Jens Hammer, som i dag eier og driver Follidal Fjellstue, bekrefter at rypene skyr sine tidligere hekkeplasser som invaderes av sauer. Hammer har i årevis merket seg hvilken uro de stadig større saueflokkene skaper i viltmarkene. – Ikke bare fjerner sauen matplantene til rype og smågnagerne. Den lukt og avføring de legger etter seg i terrenget, synes å skremme rypene over alle heier, sier Hammer.

Næringsplanter i fjellet forsvinner:

Sauebeiting rammer viltet

VEGETASJONEN ENDRES: Nye plantesamfunn vokser frem etter sauenes overbeiting og fører til kjedereaksjoner i den økologiske næringskjeden.

Foto: JOHNNY SYVERSEN

Der sau beiter hardt, forsvinner næringsplanter for viltet og erstattes med planter som hverken sauen eller viltet spiser.

EIVIND FOSSHEIM

Økologene Tarald Seldal og Göran Högstedt ved Zoologisk Museum i Bergen mener at disse endringene i fjellvegetasjonen kan forklare den markerte nedgangen i bestandene av plantespisende dyr som ryper, hare og lemen og andre smågnagere.

Signalene er klare: - Våre forsøk viser at rypene oppholder seg opptil 30 ganger mer i områder der det ikke

har beitet sau de siste 27 år, sier Seldal.

Også tilbakegangen i bestanden av fjellrev, som er helt avhengig av smågnagere, kan skyldes de reduserte livsbetingelser for de plantespisende dyrene i fjellet. Til tross for at fjellreven har vært totalfredet i 30 år, har bestanden hele tiden gått tilbake. Fjellreven står nå i fare for å forsvinne helt fra sørnorske fjell.

De to økologene har gjennom sine undersøkelser i Sirdalsheiene dannet seg dette bildet av situasjonen i fjellområder som overbeites av sau.

Undersøkelsene er utført i fem lokaliteter innenfor et område på 30 kvadratkilometer i Sirdalsheiene mellom Setesdal og Ryfylke. I tre av studieområdene er tettheten av sau på sommerbeite 12 dyr pr. kvad-

ratkilometer, mens tettheten over hele det store fjellområdet mellom Haukelisetter og Åseral og Ryfylke og Setesdal, varierer fra 20 til 50 dyr pr. kvadratkilometer.

Mellom 150 000 og 200 000 sauer blir hver sommer sendt på beite i disse fjellområdene. Referanseområdene har vært to øyer i vannmagasinet Rosskreppfjorden i Ryfylke, der det ikke har beitet sau de siste 27 årene.

- Våre resultater er i tråd med hva skotske forskere har fastslått i sine fjell, sier Tarald Seldal.

Der sauen beiter hardt, forsvinner næringsplantene og erstattes med planter som hverken viltet eller sauen vil spise. Frodige beiter invaderes av et plantesamfunn av finnskjegg, bjønnskjegg og torvull, som undertrykker tilveksten av næringsplanter.

De alvorligste vegetasjonsendringene skyldes den langsiktige omforming av fjellvegetasjonen til plantesamfunn som domineres av bl.a. av finnskjøgg. Å reversere denne prosessen, er svært vanskelig.

- Ja, selv om du stenger sauen ute fra beitene i flere tiår, kan det være vanskelig å gjenskape de gode beite- ne, sier Seldal. Finnskjøgg er en sent-voksende, stiv og ru plante med lavt nærings-

innhold. Den vokser tett i tuer og dominerer snøleie- vegetasjonen i områder som overbeites av sau. Gule, visne blad avslører lett vokse- stedene.

De nye plantesamfunn som vokser frem etter over- beiting, fører til kjedereak- sjoner gjennom hele den økologiske næringskjeden, med dårligere livsbetingel- ser for viltlevende plantes- pisere og for rovfugl og an- dre dyr som igjen er avhengig

av smånagere som bytte- dyr.

Økologene er betenkt over den langsiktige om- forming av fjellvegetasjonen i områder som overbeites.

- Både i Norge, Sverige og Finland skjer det en over- beiting fra rein. Nordiske forskningsmiljøer bør derfor undersøke dette nærmere, gjerne gjennom et felles nordisk forskningsprogram, mener Seldal.

2,4 mill. sauer i fjellet

- Med én million vinterføre- de sauer regner vi med en sommerbesetning på bort- imot 2,4 millioner sauer og lam, hvorav de aller fleste beiter i fjell og annen ut- mark, sier fagsjef Arne Fla- tebø i Norsk Sau- og Gel- talslag.

Flatebø understreker hvor viktig det er å tilpasse antall dyr til beitemarkene, spesielt etter harde vintre med lite snø og svekkede fjellbeiter. Han ser ikke bort fra at det i enkelte områder

er et altfor hardt beitetrykk, og at utfordringen for saue- bøndene der er å redusere besetningen eller å flytte dyr til andre beiteområder.

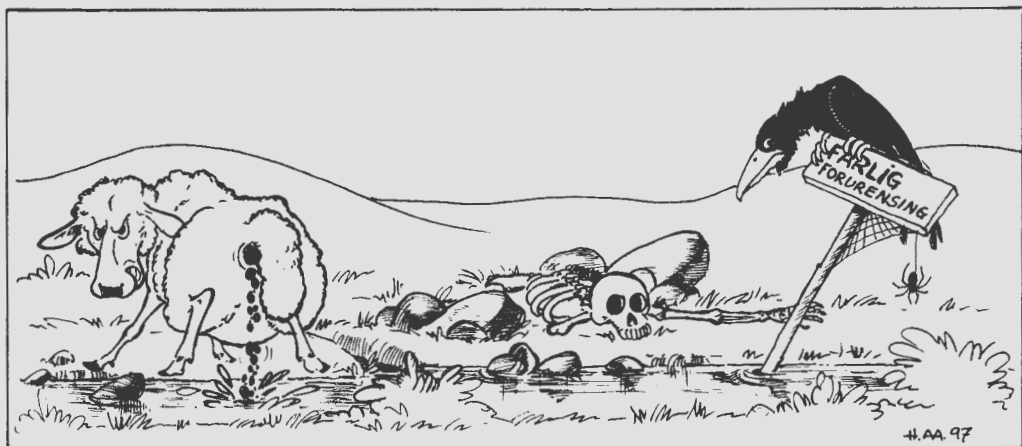
Flatebø kjenner rappor- ten fra økologene og han mener det må mer omfat- tende undersøkelser til over lengre tid og større områder før man kan trekke noen endelig konklusjon om conse- kvensene av overbeiting.

- Sauebøndene er imid- lertid like interessert som viltforvalterne i å hindre

overbeiting og dermed øde- legge de næringsrike plante- ne sauen lever av på som- merbeitet.

Økologene i Bergen fasthol- der at resultatene fra under- søkelsene i Sirdalsheiene er entydige og klart viser at beiting på lang sikt omfor- mer plantesamfunnet og re- duserer livsbetingelsene for viltet. Resultatene fra Sir- dalsheiene er også helt i samsvar med skotske un- dersøkelser.

AFTENPOSTEN 18.1.-97

Blott til lyst

Ikke så rent sjelden dukker det opp selsomme innslag i forbindelse med konflikten rovdyr/husdyr. I området utklippene omhandler har sau tidligere blitt offer for gaupe. Her er det også ulv, og det var det bjørn i 1994 og 1995. Når så sju saueiere i Nes på Romerike slipper sine 57 sauer og lam utpå vårparten - hvor kan det være minst lurt å slippe dem? De fleste ville nok synes at dette området burde være rimelig lavt prioritert som beiteareal. Sannsynligheten for rovdyrangrep må jo være overhengende. Det visste selvsagt de sju sauebøndene, men likevel slapp de saueiere der.

En håndfull sauer eller to utgjør som kjent ingen næringsvei for en bonde. Det blir som all annen hobby. Men de har noe som kalles beiterett, og for noen gjelder det å hevde denne retten for enhver pris. Når så sauer blir angrepet og drept kan man jo saktens få en mulighet til å få has på rovdyrene - de har jo som kjent tatt aldeles overhånd. Det er også en gjenganger - det er blitt for mange av dem. I forhold til hva, er det ingen som vil konkretisere. For mange i forhold til antall sau? Det er jo direkte komisk.

For å slakte gaupe må man søke fylkesmannen. Får man avslag, tar man en telefon. Og så sant man er jordbruksjef og tidligereordfører, kan man alltid få omstøtt avgjørelsen. Vi kan jo merke oss at dette er i Akershus fylke som neppe kan sies å ha tilbudt gaupa utpreget gunstige vilkår i dette århundret - for å si det mildt.

Fellingstillatelse ble det, men noen gaupe ble visstnok aldri skutt. Skulle vi være riktig mistroiske, så kunne vi jo få det for oss at man faktisk avlivet en gaupe eller to. Holder man kjef, så kan man kanskje få flere fellingstillatelser og til og med kvotejakt året etter. Men så mistroiske skal vi altså ikke være.

Jordbruksjefen er faktisk styremedlem i lokallaget av Naturvernforbundet. Sikkert veldig utkrøpet det også, men sikkert ikke særlig behagelig for resten av laget.

Gaupe-vern er hysteri

Av Trine Kjus

NES- Gaupebestanden er ute av kontroll. Hadde vi ikke fått tillatelse til å felle dette skadedyret, ville jeg mistet all tillit til rovdyrforvaltningen.

Det sier leder i Østre Udnes sankelag, Halvor Western. 34 av sankelagets 57 sauer er blitt borte på beite, mange av dem angivelig tatt av gaupe. Mandag fikk Western per telefon tillatelse til å felle ei gaupe.

Voksen avgjørelse

- Viltkonsulenten i fylkeskommunen oppfordret oss til å søke om fellingstillatelse. Vi fikk likevel avslag. Mandag morgen ringte jeg fylkeskommunen, og ble oppfordret til å anke. I mellomtida hadde nemlig gaupa tatt fem nye sauer i Aurskog, sier Western.

Mandag ettermiddag fikk Western muntlig tilsagn om at fellingstillatelse ville bli gitt. Skriftlig tillatelsen datert samme dag lå i Westerns postkasse da han kom hjem fra ferie i går.

- En voksen avgjørelse av fylkesmannen. Gaupefredningen her til lands er ikke faglig begrunnet. Bygdefolk har i alle år måttet holde rovdyrbestanden i sjakk for å kunne produsere mat, mener Western.

Western sitter i styret for Nes lokallag av Norges Naturvernforbund, men tok ikke kontakt med forbundet før han søkte om å få felle gaupa.

- Helt uproblematisk, mener Western. - Naturvernforbundet er også interessert i en vettug forvaltning av naturen.

Jaktlag

Fellingstillatelsen gjelder i ti dager. Er ikke gaupa felt innen onsdag, går den fri - for denne gang.

Det er kommunens oppgave å felle gaupa. Viltmemnda har organisert jaktlag, men Western er på ingen måte optimist.

- Fellingstillatelsen sier at gauper i følge ikke skal felles, da det kan være hunngaue med unger. Men det kan jo være ei hunngaue med unger som har drept all sauen. Saueskrotenne som er funnet, tyder på at denne gaupa er rene lystmorderen.

Trygt beite

Sankelagets gjenlevende sauer er nå inngjerdet på et trygt sted i påvente av gaupas død. Felles ikke gaupa, slippes de likevel ut på beite igjen.

- Lever du av sauehold? Og er det nødvendig å ha sau på beite der det er konstatert at rovdyr ferdes?

- Tåpelige spørsmål. Hvern lever av sauehold? A spørre om det er nødvendig å ha sau på beite er som å spørre om det er noe vits i å pumpe opp olje eller ta seg arbeid. Det er et velstands symptom når folk spør seg om det er noen vits i ha sauer, sier Western.

Får felle gaupe

FOTO: SVERRE MAUSSETEN

FREDLOS: Fram til onsdag er enslige gauper fredløse i Østre Udnes i Nes. Halvor Western (innfelt) ringte fylkesmannen - og fikk fellingstillatelse.

■ ■ Naturverner og eks-ordfører Halvor Western i Nes tok en telefon til fylkesmannen og ordnet fellingstillatelse på ei gaupe.

■ ■ Western og de seks andre medlemmene av sankelaget i Østre Udnes har sau på hobbybasis.

Totalt ble 57 sau sluppet på beite. 34 kan være tatt av gaupe.

■ ■ – Det ser ikke ut til at samfunnet kan tåle et eneste rovdyr noe sted lenger, sier en oppgitt Yngve Kvebæk i Foreningen Våre Rovdyr.

Ringte Fylkesmannen - fikk skyte gaupe

Av Svein E. Madssveen

NES: Sekretær i Nes lokallag av Norges Naturvernforbund, gårdbruker og tidligere ordfører Halvor Western, tok en telefon til fylkesmannens miljøvernavdeling og fikk skriftlig tillatelse til å skyte ei gaupe.

Naturverneren er også leder av Østre Udenes sankelag, der de sju medlemmene i juni slapp ut sine tilsammen 57 sauer på utmarksbeite i traktene mellom Finholtjønsen og Flolangen i Nes. Området består av 40.000 dekar skogsterreng, og eies av 65 grunneiere som har dannet Østre Udenes utmarkslag.

For to uker siden sendte Western på vegne av sankelaget en søknad om fellingstillatelse på ei gaupe til miljøvernavdelingen hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Da var det var funnet 11

saueskrotter i beiteområdet. Ett dødt lam var med sikkerhet tatt av gaupe.

Fylkesmannen svarte skriftlig nei på søknaden. Den forvoldte skaden var ikke stor nok.

Ombestemte seg

Da det ble klart at miljøvernavdelingen hadde avslått søknaden, kom saueeierne og en lokal rovdyrkontakt i løpet av helga til at 13 av de 57 saueene i det minste var i live. I alt 34 skrotter skal være funnet. Rovdyrkontakten mente samtidig at flere av de gjenfunne skrottene var tatt av gaupe. De nye opplysningene ble formidlet over telefon til fylkesmannens kontorer. Sammen med rovdyrkontaktens rapport var det nok til at Western på vegne av sankelaget likevel oppnådde skadefellingstillatelse på det sjeldne rovdyret. Samme dag som telefonsamtalen fant sted, skrev miljøvernavdelingen ut en tillatelse til å felle ei gaupe.

Usikre tall

Ut fra den skriftlige dokumentasjonen som foreløpig foreligger, framgår det ingen sikre tall på hvor mange av de 57 saueene som eventuelt er døde, og hvor mange som er i live.

«Nå er det svært få sauer igjen. Det er med sikkerhet registrert 13 levende sauer, men vi garanterer ikke dette tallet», skriver Halvor Western i søknaden før saueeierne konstaterte at 34 dyr var døde. Derfor lovet han å vurderer om det ville være hensiktsmessig å sanke sammen saueene som måtte være igjen.

«Det løser ikke problemene på sikt. Vi setter derfor vår lit til fylkesmannens miljøvern-avdeling, og ber om deres hjelp til å fjerne skadegjørerene», skriver naturverner Halvor Western på vegne av sankelaget.

Fylkesmannen går nå god for at 34 sauer er drept av gaupe.

Strenge betingelser

Fellingstillatelsen er gitt på strenge betingelser, gjelder til og med onsdag i neste uke, og omfatter kun gaupe innenfor et avgrenset beiteområde. Tillatelsen krever også at gaupejegere på post må motstå fristelsen til å heve børsa og fyre av dersom de skulle komme over to eller flere gauper i følge, noe som i så fall vil være en hunngaupe med unger. Senest i vinter avslø fylkesmannen en søknad om kvotejakt på to gauper i Akershus på grunn av tvil om størrelsen på bestanden. Ei gaupe ble tidligere i vår skutt i Eidsvoll etter innvilget skadefellingstillatelse på grunn av angrep på sau.

Det har ikke lyktes Romerikes Blad å få tak i Halvor Western, som for tiden er på ferie.

NATURVERNER: Sankelagets formann Halvor Western, som også er sekretær i Naturvernforbundet i Nes, sørget for at laget fikk fellingstillatelse for gaupa.

- Vurderer forvoldt skade

OSLO: - Jeg kan godt forstå at spørsmålet om totalantallet sau på beite i forhold til fellingstillatelsen reises, sier sekasjonsleder Erik Arnkvern ved fylkesmannens miljøvern-avdeling.

- Vi har i denne spesielle saken vært inne på nøyaktig samme tanke, og har planer om å ta opp problematikken med landbruksmyndighe-

tene, sier Erik Arnkvern.

Slik regelverket er i dag, er det bare vurderingen av forvoldt skade totalt som avgjør om rovdyret kan felles eller ei. Beslutninger om felling blir fattet uavhengig av antall sauer på beite.

- Til og med en grunneier med bare en sau på båsen har rett til å benytte utmark som beite, selv om ikke saueholdet er hovednæring. Regelverket

skiller heller ikke mellom hobby og næring når rovdyr er på ferde, sier Erik Arnkvern.

- Saken tok en ny vending etter at Halvor Western tok en telefon til dere. Hva hadde han å si?

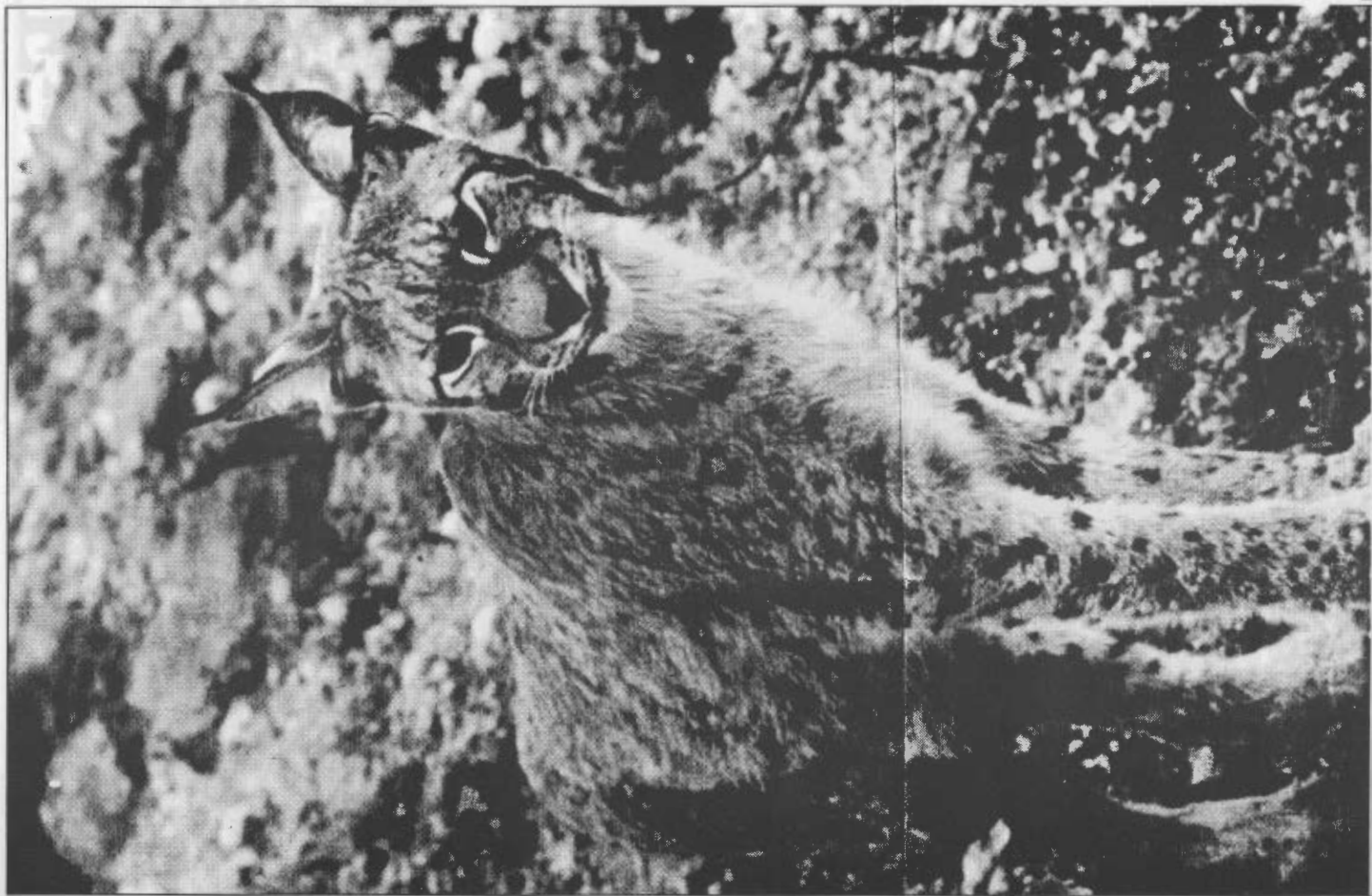
- Western informerte om nye momenter og nye funn, som ble bekreftet av den stedlige rovdyrkontakten. Den første søknaden var ikke full-

stendig nok til å gi tillatelse.

- Vanligvis må vedtak klages inn skriftlig på eget skjema. Er det likevel blitt sånn at det bare er å ringe fylkesmannen og ordne en fellingstillatelse på gaupe?

- Her var det snakk om ny informasjon. Vi støtter oss til rapporten som er gitt av rovdyrkontakten. Den er selvsagt skriftlig og befinner seg hos oss nå.

GAUPEJAKT: Sju elere av til sammen 57 sauer i Nes har fått Fylkesmannens tillatelse til å skyte ei gaupe i området ved Storlia, på grensen mot Aurskog-Høland.
(Foto: Arkiv)

- Er ikke rådspurt

NES: Leder Karin Olsen i Nes lokallag av Norges Naturvernforbund reagerer med undring på at lagets sekretær har søkt om å få skyte gaupe uten å melde fra til sine egne.

- Jeg har ikke hørt et ord om dette før nå. Forbundet er ikke spurt om råd før søknaden om felling ble sendt. Det er klart jeg reagerer, sier Karin Olsen, som ikke vil

kommentere saken i detalj før hun har snakket med naturverkollegaen sin.

- Men jeg vil helt sikkert ta opp gaupejakta på førstkomende styremøte i lokallaget den 14. august, sier Karin Olsen.

Styret i lokallaget har flere ganger diskutert måter å verne gaupe på, blant annet mot jakt, ifølge Karin Olsen.

- Vi har engasjert oss mye i konflikten mellom husdyrhold og rovdyr. Ikke alle ved-

takene vi har gjort har riktig nok vært enstemmige.

- Ser du noe problem i at Western har viktige verv i to organisasjoner, som på hver sin kant skal ivareta både rovdyrener og saueeierens interesser?

- Egentlig ikke. Det er for så vidt bra at folk gjør en innsats på flere områder. Vi må holde åpent for meningsbrytninger på dette feltet for i det hele tatt å komme noen vei, sier Karin Olsen.

- Sjeldent dyr i Akershus

OSLO: - Hvor få sauer kan en bonde ha før han får avslag på en søknad om å skyte rovdyr?

Styremedlem Yngve Kvebæk i Foreningen Våre Rovdyr er kraftig irritert over måten miljøvernavdelingen hos fylkesmannen har håndtert denne saken på.

- I vinter sa fylkesmannen nei til kvotejakt på to gauper i Akershus, på grunn av frykt for et veldig lavt antall individer. Nå sørger den samme forvalteren likevel for å få sendt de to gaupene til de evige jaktmarker, sier Yngve Kvebæk, og betegner gaupa som et svært sjeldent rovdyr i Akershus.

- I dette tilfellet har tilsynelatende en liten gruppe svært økonomisk sterke gårdbrukere gått sammen i et sankelag med noen få sauer hver, og sikret seg fellingstillatelse på et sjeldent rovdyr. Jeg kan ikke se at alle andre utveier for å hindre skade er prøvd i dette tilfellet, sier Kvebæk, som stiller et stort spørsmålstegn

ved vurderingene som er gjort hos fylkesmannen.

- At sankelaget har søkt om å få kvitte seg med ei gaupe, er en ting. Det er lov å prøve seg. Men når forvaltningen etter min mening utøver et så rovdyrfiendtlig skjønns i slike saker, er det grunn til å reise rimelig tvil omkring hvorvidt viljen til å sikre en rovdyrstamme i Akershus i det hele tatt er til stede.

Hvert år forsvinner grovt regnet godt over 100.000 av landets 2,7 millioner sauer mens de er på beite. Bare mellom ti og 20 prosent av svinnet skyldes rovdyr.

Alt i alt regner myndighetene med at det i Norge finnes rundt 500 gauper med stort og smått.

- Det blir 5.400 sauer per gaupe på landsbasis. I Nes skal det bare en samling av 57 sauer på beite til før ei av disse ytterst få gaupene kan skytes. Det ser ikke ut til at samfunnet kan tåle ett eneste rovdyr noe sted lenger, sier en oppgitt Yngve Kvebæk.

Gaupe, miljøvern eller næringsinteresse

I Romerikes Blad fredag 9. august 1996, er det et stort oppslag om Halvor Western. Han er sekretær i Naturvernforeningen i Nes og leder av Østre Udnes Sankelag. Sankelaget fikk fellingstillatelse på en gaupe, etter at den hadde felt «fleire» av 34 drepte sauer. Det er ikke dokumentert hvor mange som virkelig er drept av gaupen, men fylkesmannen går god for at alle 34 er drept av gaupe.

I samme avis fremgår det at det her i landet er ca 2,7 millioner sauer og ca. 500 gauper. 7 medlemmer i Østre Udnes Sankelag hadde til sammen 57 sauer på beite, altså ca 8 sauer hver, tapet i gjennomsnitt 4,5 sauer hver. Er dette et antall sauer som er så interessant i næringsssammenheng at et sjeldent rovdyr må bøte med livet? I så fall har gaupene i Norge kort tid igjen, tatt i betraktning den dokumentasjonen som ligger til grunn for hvor mange sauer som er tatt av gaupe i enkelte tilfeller, dette inkludert.

Dog synes jeg det mest graverende i dette tilfelle er at det er et styremedlem i den lokale naturvernforeningen som søker fellingstillatelse. Det samme lokallaget har også på dagsorden at gaupebestanden skal vernes her i landet. Jeg siterer fra et skriv dette laget har gitt ut for under ett år siden: «Jegere oppfordres herved til å dempe sin egoisme, og sauebonden bør forvalte dyrene sine bedre. Nes har mye kulturlandskap som sikkert kan leies, fremfor å sende lammene ut i gaupeterreng. Et biologisk mangfold bør telle mer enn sære jeger- og næringsinteresser.» sitat slutt.

I det samme styret sitter også et styremedlem fra Foreningen Våre Rovdyr. Er det slik at Halvor Western ikke ville rådspørre sitt eget styre i Naturvernforeningen i Nes, om hvordan han best kunne beskytte sine egne og sitt sankelags sauer mot gaupe, fordi han visste at felling av gaupen aldri ville komme på tale i dette styret?

Det er tydelig at Naturvernforeningen i Nes her har et internproblem.

Som tidligere styremedlem i den samme forening vet jeg at vern av rovdyr er høyt prioritert. For at saueene i dette konkrete tilfelle, som er så liten bestand pr. eier, skal påføres minst mulig lidelser i fremtiden, må de følges opp på en helt annen måte. 57 sauer trenger ikke utmarksarbeite på 40.000 mål.

Den store faren ved dette oppslaget, er naturverners troverdighet. Vi kan ikke drive naturvern som gjelder andre enn oss selv. Naturvern er en livsstil, en holdning som forplikter. Naturvern gjelder i første omgang å bevare biologisk mangfold. Rovdyrene beskatter av naturen på samme måte

som menneskene. Av og til til ergrelse for dyreeiere og jegere, og dessverre til lidelse for dyrene som blir tatt, men for rovdyra er nødvendighet for å leve.

Slike avisoppslag avslører holdninger som kan skade det arbeidet som Naturvernforeningen gjør. Vi protesterer mot felling av bjørn og ulv i Norge og Sverige, og sliter for å bevare pandaer og andre dyreslag i fjerne land, samtidig som lokale styremedlemmer søker fellingstillatelse for et eksemplar av en vernet dyreart.

Som medlem av valgkomiteen i den samme forening, vil jeg informere Romerikes Blads lesere om at denne historien blir vurdert før neste årsmøte.

Børge Thinn

ROMERIKES BLAD 14.8.-96

NJFF og forvaltningen av våre store rovdyr

AV
SIRI PARMANN

Ulike spørsmål og problemstillinger i forhold til forvaltningen av våre store rovdyr har vært debattert flittig i Østlendingen. Norges Jeger- og Fiskerforbund (NJFF) har ikke deltatt aktivt i denne meningsutvekslingen så langt, men finner nå grunn til å redegjøre for forbundets engasjement og holdning i denne saken.

La oss slå fast med en gang at forvaltningen av store rovdyr byr på mange og dels store utfordringer og at det ikke finnes noen lettvinne løsninger på konfliktsituasjonene. Skal en få til en fornuftig forvaltning av bjørn, gaupe og ulv i tråd med vedtatte målsettinger, vil dette kreve et nært og tett samarbeid mellom de involverte partene for å komme fram til løsninger som sikrer disse artene i et langsiktig perspektiv samtidig som en ivaretar andre interesser. Ingen er i det lange løp tjent med å kjøre ut med knallharde fronter, verken forvaltningen, næringsssidene eller andre aktører.

Gjennom ratifiseringen av Bern-konvensjonen har Norge som nasjon forpliktet seg til å bevare disse rovdyrene som deler av den norske faunan. Bern-konvensjonen har slått klart fast at Norge har et selvstendig ansvar for å sikre de store rovdyrene i et langsiktig perspektiv. Eksempelvis innebærer dette at Norge ikke kan skyve ansvaret for å ta vare på bjørnen over til Sverige. Det utelukker imidlertid ikke at vi gjennom et samarbeid med Sverige om bjørneforvaltning kan ivareta vårt selvstendige ansvar.

NJFF har støttet opp om en forvaltning som skal sikre levedyktige bestander av de fire store

rovdyrene. Vi har imidlertid understreket at dette må skje i et nordisk perspektiv, spesielt for bjørn og ulv. De store rovdyrene er en del av vårt biologiske mangfold. De hører naturlig hjemme i norsk natur. Skal NJFF har noen troverdighet innenfor vårt engasjement for å sikre de jaktbare viltartene, må vi også være villige til å arbeide aktivt for å sikre andre arter som naturlig forekommer i våre økosystemer. NJFF kan ikke benytte bevaring av vårt biologiske mangfold som argument for å få gjennomslag for kalking av våre forsurningsrammede vassdrag, for senere å fravike dette når det gjelder forvaltning av våre store rovdyr. Dette har med troverdighet å gjøre.

NJFF har også hele tiden hevdet at like selvfølgelig som vi skal sikre overlevelse av våre store rovdyr, så skal vi kunne beskatte de store rovdyrene når bestandsstørrelsene tillater det. Eksempelvis har NJFF stått på og fått gjennomslag for ordningen med kvotejakt på gaupe. Når det gjelder spørsmål om erstatning for rovdyrdrepte jakthunder, er dette en sak NJFF arbeider med. Vi har tatt saken opp med forsikringssiden med tanke på å komme fram til gunstige løsninger som ivaretar jegerens interesser. NJFF har full forståelse for at det er et stort tap å miste en verdifull jakthund og jaktkamerat uansett hva dette skyldes. Vår målsetting er å oppnå best mulige løsninger innenfor de rammer vi har å forholde oss til

Rovviltet predataeter på det jaktbare viltet. Dette er en del av naturens samspill. Dette er imidlertid ikke det samme som at

levedyktige rovviltbestander medfører viltbestander på et så lavt nivå at vi ikke kan høste av et produksjonsoverskudd. Det er en rekke forhold som avgjør viltbestandenes størrelse. Biotopfragmentering er et eksempel på en faktor som vil ha betydning for størrelsen på de høstbare småviltbestandene. De store rovdyrenes predasjon på de jaktbare viltartene vil kun være en av flere faktorer som påvirker bestandsforholdene. Selv om det ikke er grunnlag for å hevde at jakten i Hedmark trues av norsk rovviltpolitikk, er det viktig at en tar hensyn til en etablert bjørnestamme i f.eks. forvaltningen av elg. Nedgang i bestandene av rådyr og elg i deler av Hedmark er et resultat av flere forhold. Det er altfor lettvinnt og direkte galt å sette skylden for nedgangen i rådyr- og elgbestanden på rovdyrene. Spesielt når det gjelder utviklingen av elgstammen må nok både jegere, rettighetshavere og forvaltningen gå seg selv nærmere etter i sømmene. Skal vi lykkes med såvel hjorteviltforvaltningen og forvaltningen av de store rovdyrene som annen viltforvaltning, må vi erkjenne at det stiller krav om både kunnskap og data framskaffet gjennom kartlegging og forskning og ikke minst et engasjement og utstrakt samarbeid mellom jegere (lokale jeger- og fiskerforeninger), rettighetshavere og forvaltning.

Sikring av allmennhetens adgang til jakt og fiske er et sentralt mål for NJFF. Vi kan ikke se at denne målsettingen trues av norsk rovviltpolitikk i dag eller vil gjøre det i framtiden.

NJFF mener at en gjennom dialog og samarbeid mellom forvaltningen, næringsutøvere/grunneiere, NJFF-organisasjonen og andre aktuelle aktører, kan komme fram til løsninger som sikrer målsettingen om å bevare levedykti-

ge bestander av bjørn, jerv, ulv og gaupe. Alle parter må imidlertid være innstilt på at det ikke foreligger noen lettvinde løsninger, men at det stilles krav om vilje til samarbeid i et langt større omfang enn vi kanskje har sett så langt. Saken er overhode ikke

tjent med at noen går i skyttergravene og lar det gå prestisje i uttalelser eller vedtak. NJFFs rolle blir å ivareta viltets og jegerens interesser, ikke på bekostning av rovviltet, men som en del av fornuftig forvaltning av våre viltarter i et langsiktig perspektiv.

ØSTLENDINGEN 9.10.-96

Redaktøren takker for seg!

Etter 10 år som redaktør i V.R. er tiden moden til å overlate vervet til nye og friske krefter. - Takke for 10 interessante og givende år, og takk til alle dere som har bidratt til at foreningen har blitt til det den er i dag!

Jubileumssalg

I forbindelse med 10-års jubileet har vi for salg et begrenset antall håndskårete trefigurer av ulv (se bilde nedenfor), laget av en treskjærer fra Finnskogen.

Målene på treulven er: Høyde 19cm (inkl.fot), bredde 14cm. Prisen er 400,- pr. stk inkl. forsendelse.

STYRET

Leder

Morten Bilet, c/o Hamsund, Lindebergåsen 25 C, 1071 Oslo
priv. 22 32 88 38, arb. 22 90 20 00, mob. 93 04 71 78

Sekretær

Yngve Kvebæk, Maridalsveien 225 C, 0467 Oslo
priv. 22 95 18 91, arb. 22 89 16 07

Kasserer

Stig Anderson, Fjæreveien 211, 4890 Grimstad
priv. 37 04 33 80, arb. 37 05 71 95

Styremedlemmer

Knut Eie, Ullern Allé 127, 0381 Oslo
priv. 22 50 80 91, arb. 22 22 30 50

Geir Sjøli, Furusvingen 33, 2164 Skogbygda
priv. 63 90 85 35, arb. 63 90 06 11

Morten Ree, 7332 Løkken
priv. 72 49 63 91, arb. 72 49 65 87

Vararepresentanter

Paul Granberg, Gimlevn. 33, 2480 Koppang
priv. 62 46 02 64

Torger Hagen, Stafsbergveien 145, 2300 Hamar
priv. 62 52 64 72

Trond Aspelund, Ekebergdalen, 1912 Enebakk
priv. 64 92 62 43, arb. 66 80 60 16 - tast 23

Tone Groeggen, Pb. 393, 1432 Ås-NLH
priv. 64 94 48 25

Redaktør

Hilde Aaseth, Nordvivegen 57, 2312 Ottestad
priv. 62 57 83 56

Regionleder Nord-Norge

Wemunn Aabø, Postboks 205, 9440 Evenskjær
priv. 77 08 54 64

Regionleder Midt-Norge

Morten Ree, 7332 Løkken
priv. 72 49 63 91, arb. 72 49 65 87

Regionleder Sorlandet

Stig Anderson, Fjæreveien 211, 4890 Grimstad
priv. 37 04 33 80, arb. 37 02 50 00

Lokalkontakter

Øst-Finnmark

Hans Dransfeld
9930 Neiden
p 78 99 63 07

Vest-Finnmark

Tom Eirik Ness
Miljøvernkontoret
9520 Kautokeino
a 78 48 58 00
p 78 48 50 37

Nord-/Midt-Troms

Hans Prestbakmo
Trollbakken 6
9220 Moen
p/a 77 83 13 24

Sør-Troms

Ole Halvorsen
Straumen
9410 Borkenes
p 77 09 24 92

Nordland

Hans Gundersen
Vidrek
8520 Ankenesstrand
p 76 95 96 55
a 76 92 34 00

Sør-Trøndelag m/ Trollheimen

Morten Ree
7332 Løkken
p 72 49 63 91

Hordaland

Rune Olav Vetås
Kolstibotn 54
5030 Landås
p 55 27 04 93

Rogaland

Svein Efteland
Toreskogvn. 35
4060 Kleppe
p 51 42 62 47
a 51 42 11 07

Vest-Agder

Eivind Mauland
4653 Hægeland
a 38 02 22 65

Aust-Agder

Arne Flor
Gunnar Knudsens vei 36
4815 Saitrød
p 37 03 16 95

Vestfold

Helge Schjerve
Evjuveien 3
3647 Hvittingfoss
p 32 76 82 74

Buskerud

Viggo Ree
Pamperudbakken
3530 Røyse
p 32 15 77 15
fax 32 15 78 22

Valdres

Svein Sørli
Vestringsbygda
2910 Aurdal
p 61 36 46 94

Land

Geir Høitomt
Rute 527
2870 Dokka
p 61 11 13 20

Ottadalen

Per Bødshaug
Boks 155
2686 Lom
p 61 21 14 18

Røros

Tom Johansen
Skjevdalen
7460 Røros
p 72 41 38 35

Nord-Østerdal

Hans J. Engan
2500 Tynset
p 62 48 04 40

Sør-Hedmark

Ole-J. Myhrvold
Hyttbakkestien 9
2200 Kongsvinger
p 62 81 52 22

Aurskog/Høland

Svein Evensen
Lille Husebyvei 9
0379 Oslo
p/a 22 52 05 68

VÅRE ROVDYR

Utgitt av C-Blad

Returadresse:

Foreningen Våre Rovdyr, Postboks 17, 2420 Trysil.

C-BLAD